

ONTWERPLEERPLAN
SECUNDAIR ONDERWIJS

Gemeenschappelijk funderend leerplan

1ste graad A- en B-stroom

2de en 3de graad D-, D/A- en A-finaliteit

I-II-III-GFL

BRUSSEL

D/2024/13.758/019

Versie oktober 2024

1 Inleiding

De uitrol van de modernisering secundair onderwijs gaat gepaard met een nieuwe generatie leerplannen. Leerplannen geven richting en laten ruimte. Ze faciliteren de inhoudelijke dynamiek en de continuïteit in een school en lerarenteam. Ze garanderen binnen het kader dat door de Vlaamse regering werd vastgelegd voldoende vrijheid voor schoolbesturen om het eigen pedagogisch project vorm te geven vanuit de eigen schoolcontext. Leerplannen zijn ingebed in het vormingsconcept van de katholieke dialoogschool. Ze versterken het eigenaarschap van scholen die d.m.v. eigen beleidskeuzes de vorming van leerlingen gestalte geven. Leerplannen laten ruimte voor het vakinhoudelijk en pedagogisch-didactisch meesterschap van de leraar, maar bieden ondersteuning waar nodig.

1.1 Het leerplanconcept: vijf uitgangspunten

Leerplannen vertrekken vanuit het **vormingsconcept** van de katholieke dialoogschool. Ze laten toe om optimaal aan te sluiten bij het pedagogisch project van de school en de beleidsbeslissingen die de school neemt vanuit haar eigen visie op onderwijs (taalbeleid, evaluatiebeleid, zorgbeleid, ICT-beleid, kwaliteitsontwikkeling, keuze voor vakken en lessen ...).

Leerplannen ondersteunen **kwaliteitsontwikkeling**: het leerplanconcept spoort met kwaliteitsverwachtingen van het Referentiekader onderwijskwaliteit (ROK). Kwaliteitsontwikkeling volgt dan als vanzelfsprekend uit keuzes die de school maakt bij de implementatie van leerplannen.

Leerplannen faciliteren een **gerichte studiekeuze**. De leerplandoelen sluiten aan bij de verwachte competenties van leerlingen in een bepaald structuuronderdeel. De feedback en evaluatie bij de realisatie ervan beïnvloeden op een positieve manier de keuze van leerlingen na elke graad.

Leerplannen gaan uit van de **professionaliteit** van de leraar en het **eigenaarschap** van de school en het lerarenteam. Ze bieden voldoende ruimte voor eigen inhoudelijke keuzes en een eigen didactische aanpak van de leraar, het lerarenteam en de school.

Leerplannen borgen de **samenhang** in de vorming. Die samenhang betreft de verticale samenhang (de plaats van het leerplan in de opbouw van het curriculum) en de horizontale samenhang tussen vakken binnen structuuronderdelen en over structuuronderdelen heen. Leerplannen geven expliciet aan voor welke leerplandoelen van andere leerplannen in de school verdere afstemming mogelijk is. Op die manier faciliteren en stimuleren de leerplannen leraren om over de vakken heen samen te werken en van elkaar te leren. Een verwijzing van een leraar naar de lessen van een collega laat leerlingen niet alleen aanvoelen dat de verschillende vakken onderling samenhangen en dat ze over dezelfde werkelijkheid gaan, maar versterkt ook de mogelijkheden tot transfer.

1.2 De vormingscirkel – de opdracht van secundair onderwijs

De leerplannen vertrekken vanuit een gedeelde inspiratie die door middel van een vormingscirkel voorgesteld wordt. We 'lezen' de cirkel van buiten naar binnen.

- Een lerarenteam werkt in een katholieke dialoogschool die onderwijs verstrekt vanuit een **specifieke traditie**. Vanuit het eigen pedagogisch project kiezen leraren voor wat voor hen en hun school goed

onderwijs is. Ze wijzen leerlingen daarbij de weg en gebruiken daarvoor **wegwijzers**. Die zijn een inspiratiebron voor leraren en zorgen voor een Bijbelse 'drive' in hun onderwijs.

- De kwetsbaarheid van leerlingen ernstig nemen betekent dat elke leerling **beloftevol** is en alle leerkansen verdient. Die leerling is **uniek als persoon** maar ook **verbonden** met de klas, de school en de bredere samenleving. Scholen zijn **gastvrije plaatsen** waar leerlingen en leraren elkaar ontmoeten in diverse contexten. De leraar vormt zijn leerlingen vanuit een **genereuze** attitude, hij geeft om zijn leerlingen en hij houdt van zijn vak. Hij durft af en toe de gebaande paden verlaten en stimuleert de **verbeelding en creativiteit** van leerlingen. Zo zaait hij door zijn onderwijs de kiemen van een hoopvolle, **meer duurzame en meer rechtvaardige wereld**.
- Leraren vormen leerlingen door middel van leerinhouden die we groeperen in negen **vormingscomponenten**. De aaneengesloten cirkel van vormingscomponenten wijst erop dat vorming een geheel is en zich niet in schijfjes laat verdelen. Je kan onmogelijk over taal spreken zonder over cultuur bezig te zijn; wetenschap en techniek hebben een band met economie, wiskunde, geschiedenis ... Dwarsverbindingen doorheen de vakken zijn belangrijk. De vormingscirkel vormt dan ook een dynamisch geheel van elkaar voortdurend beïnvloedende en versterkende componenten.
- Vorming is voor een leraar nooit te herleiden tot een cognitieve overdracht van inhouden. Zijn meesterschap en passie brengt een leraar ertoe om voor iedere leerling de juiste woorden en gebaren te zoeken om **de wereld te ontsluiten**. Hij introduceert leerlingen in de wereld waarvan hij houdt. Een leraar zorgt er bijvoorbeeld voor dat leerlingen kunnen worden gegrepen door de cultuur van het Frans of door het ambacht van een metselaar. Hij initieert leerlingen in een wereld en probeert hen zover te brengen dat ze er hun eigen weg in kunnen vinden.
- Een leraar vormt leerlingen als **individuele leraar**, maar werkt ook binnen **lerarenteams** en binnen een **beleid van de school**. Het Gemeenschappelijk funderend leerplan helpt daartoe. Het zorgt voor het fundament van heel de vorming dat gerealiseerd wordt in vakken, in projecten, in schoolbrede initiatieven of in een specifieke schoolcultuur.
- De uiteindelijke bedoeling is om **alle leerlingen** kwaliteitsvol te vormen. Leerlingen zijn dan ook het hart van de vormingscirkel, zij zijn het op wie we inzetten. Zij dragen onze hoop mee: de nieuwe generatie die een meer duurzame en meer rechtvaardige wereld zal creëren.

1.3 Ruimte voor leraren(teams) en scholen

De leraar als professional, als meester in zijn vak krijgt vrijheid om samen met zijn collega's vanuit de leerplannen aan de slag te gaan. Hij kan eigen accenten leggen en differentiëren vanuit zijn passie, expertise, het pedagogisch project van de school en de beginsituatie van zijn leerlingen.

De leerplandoelen zijn noch chronologisch, noch hiërarchisch geordend. Ze laten ruimte aan het lerarenteam en de individuele leraar om te bepalen welke leerplandoelen op welk moment worden samengenomen, om didactische werkvormen te kiezen, contexten te bepalen, eigen leerlijnen op te bouwen, vakoverschrijdend te werken, flexibel om te gaan met een indicatie van onderwijstijd.

1.4 Differentiatie

Om optimale leeransen te bieden is [differentiëren](#) van belang in alle leerlingengroepen. Leerlingen voor wie dit leerplan is bestemd, behoren immers wel tot dezelfde doelgroep, maar bevinden zich niet noodzakelijk in dezelfde beginsituatie. Zij hebben een niet te onderschatten – maar soms sterk verschillende – bagage mee vanuit de onderliggende graad, de thuissituatie en vormen van informeel leren. Het is belangrijk om zicht te krijgen op die aanwezige kennis en vaardigheden en vanuit dat gegeven, soms gedifferentieerd, verder te bouwen. Positief en planmatig omgaan met verschillen tussen leerlingen verhoogt de motivatie, het welbevinden en de leerwinst voor elke leerling.

De leerplannen bieden kansen om te differentiëren door te verdiepen en te verbreden en door de leeromgeving aan te passen. Ze nodigen ook uit om te differentiëren in evaluatie.

Differentiatie door te verdiepen en te verbreden

Sommige leerlingen denken meer conceptueel en abstract. Andere leerlingen komen vanuit een meer concrete benadering sneller tot inzichtelijk denken. Variëren in abstractie spreekt leerlingen aan op hun capaciteiten en daagt hen uit om van daaruit te groeien.

Daarnaast bieden leerplannen kansen om de complexiteit van leerinhouden aan te passen. Dat kan door een complexere situatie te schetsen, een minder ingewikkelde bewerking of handeling voor te stellen, of door meer kennis of vaardigheden aan te bieden om leerlingen uit te dagen.

De ene context kan betekenisvol zijn voor een leerlingengroep, terwijl een andere context dan weer betekenisvoller kan zijn voor een andere leerlingengroep. Leerinhouden in verschillende contexten aanbrenge biedt kansen om leerlingen aan te spreken op hun interesses en daagt hen tegelijk uit om andere interesses te verkennen en zo hun horizon te verruimen.

In 'extra' wenken bij de leerplandoelen en in beperkte mate ook via keuzeleerplandoelen bieden we je inspiratie om te differentiëren door te verdiepen en te verbreden.

Differentiatie door de leeromgeving aan te passen

Doordachte variatie in werkvormen (groepswerk, individueel, auditief, visueel, actief ...) vergroot de kans dat leerdoelen worden gerealiseerd door alle leerlingen. Het helpt hen bovendien ontdekken welke manieren van leren en informatie verwerken best bij hen passen.

De ene leerling kan snel of zelfstandig werken, de andere heeft meer tijd of begeleiding nodig. Variëren in de mate van ondersteuning, gericht aanbieden van hulpmiddelen (voorbeelden, schrijfkaders, stappenplannen ...) en meer of minder tijd geven, daagt leerlingen uit op hun niveau en tempo.

Leerlingen op hun niveau en vanuit eigen interesses laten werken kan door te differentiëren in product, bijvoorbeeld door leerlingen te laten kiezen tussen opdrachten die leiden tot verschillende eindproducten.

Het samenstellen van groepen kan een effectieve manier zijn om te differentiëren. Rekening houden met verschil in leerdoelen en leerlingenkenmerken laat leerlingen toe van en met elkaar te leren.

Technologie kan al die vormen van differentiatie ondersteunen. Zo kunnen leerlingen op hun maat werken met digitale leermiddelen zoals educatieve software of online oefenprogramma's.

Differentiatie in evaluatie

Tenslotte laten de leerplannen toe te differentiëren in [evaluatie](#) en feedback. Evalueren is beoordelen om te waarderen, krachtiger te maken en te sturen.

Na de afronding van een lessenreeks of na een langere periode gaan leraren door middel van summatieve evaluatie na waar leerlingen staan. De keuze van een evaluatie- en feedbackvorm is afhankelijk van de vooropgestelde doelen.

Formatieve evaluatie is geïntegreerd in het leerproces en gaat uit van een actieve betrokkenheid van leraar en leerling. Het zet leerlingen aan het denken over hun vorderingen en laat leraren toe om tijdens het leerproces effectieve feedback te geven. Door middel van formatieve evaluatie krijgen leraren een goed zicht op het leerproces van leerlingen zodat ze het verder gericht en waar nodig kunnen bijsturen. Het is bovendien een rijke bron voor leraren om te reflecteren over de eigen onderwijspraktijk en de eigen pedagogisch-didactische aanpak bij te sturen.

1.5 Opbouw van leerplannen

Elk leerplan is opgebouwd volgens een vaste structuur. Alle onderdelen maken inherent deel uit van het leerplan. Schoolbesturen van Katholiek Onderwijs Vlaanderen die de leerplannen gebruiken, verbinden zich tot de realisatie van het gehele leerplan.

De **inleiding** licht het leerplanconcept toe en gaat dieper in op de visie op vorming, de ruimte voor leraren(teams) en scholen en de mogelijkheden tot differentiatie.

De **situering** geeft aan waarop het leerplan is gebaseerd en beschrijft de samenhang binnen de graad en met de onderliggende graad, en de plaats in de lessentabel.

In de **pedagogisch-didactische duiding** komen de inbedding in het vormingsconcept, de krachtlijnen, de opbouw, de leerlijnen, de aandachtspunten met o.m. nieuwe accenten van het leerplan aan bod.

De **leerplandoelen** zijn helder geformuleerd en geven aan wat van leerlingen wordt verwacht. Waar relevant geeft een opsomming of een afbakening (★) aan wat bij de realisatie van het leerplandoel aan bod moet komen. Ook pop-ups bevatten informatie die noodzakelijk is bij de realisatie van het leerplandoel. De leerplandoelen zijn gebaseerd op de minimumdoelen van de basisvorming. Indien een leerplandoel verder gaat, vind je een '+' bij het nummer van het leerplandoel. Al die leerplandoelen zijn verplicht te realiseren. In een aantal gevallen zijn keuzedoelen opgenomen; die leerplandoelen zijn weergegeven in een grijze kleur en het nummer van het leerplandoel wordt voorafgegaan door 'K'.

De leerplandoelen zijn ingedeeld in een aantal rubrieken. Bovenaan elke rubriek vind je de relevante minimumdoelen van de basisvorming, de cesuurdoelen, de specifieke minimumdoelen en/of doelen die leiden naar een of meer beroepskwalificaties, afhankelijk van de finaliteit. Als leraar hoef je je die taal niet eigen te maken. Het volstaat dat je de leerplandoelen realiseert zoals opgenomen in het leerplan.

Waar relevant wordt de samenhang met andere leerplannen in dezelfde graad aangegeven, evenals de samenhang met de onderliggende graad.

'Duiding' bij een leerplandoel bevat een noodzakelijke toelichting bij het doel. In pedagogisch-didactische wenken vinden leraren inspiratie om met het leerplandoel aan de slag te gaan. Een wenk 'extra' bij een leerplandoel biedt leraren inspiratie om verder te gaan dan wat het leerplandoel minimaal vraagt.

De **basisuitrusting** geeft aan welke materiële uitrusting vereist is om de leerplandoelen te kunnen realiseren.

Het **glossarium** bevat een overzicht van handelingswerkwoorden die in alle leerplannen van de graad als synoniem van elkaar worden gebruikt of meer toelichting nodig hebben.

De **concordantie** geeft aan welke leerplandoelen gerelateerd zijn aan bepaalde minimumdoelen, specifieke minimumdoelen of doelen die leiden naar een of meer beroepskwalificaties.

2 Situering

Het **Gemeenschappelijk** funderend leerplan is een leerplan van het volledige schoolteam en van alle leraren. Via het lerarenteam drukt de school uit wat ze belangrijk vindt in de vorming van alle leerlingen.

Het Gemeenschappelijk funderend leerplan overstijgt daarom alle vakken en wordt gerealiseerd doorheen die verschillende vakken. Iedereen is verantwoordelijk voor de realisatie van het geheel, sommige leraren zijn daarnaast verantwoordelijk voor de realisatie van bepaalde doelen.

Het Gemeenschappelijk **funderend** leerplan beschrijft het fundament van de persoonsvorming van de leerlingen. Het is een inspiratiebron voor jongeren, want het zet hen op weg om betekenis te geven aan hun leren en leven. Persoonsvorming binnen een katholieke dialogeschool gebeurt telkens vanuit een relationeel en levensbeschouwelijk perspectief: leerlingen ontwikkelen zich in dialoog met de traditie, de inspiratie en de toekomstvisie van de school en de maatschappij. De fundamenten waarop persoonsvorming rust, zijn daarom nooit neutraal. Ze worden beïnvloed door de traditie en de inspiratie van waaruit de school onderwijs vormgeeft en eigen pedagogische keuzes maakt.

Het Gemeenschappelijk funderend **leerplan** omschrijft de doelen die de persoonsvorming van alle leerlingen ten goede komen. Op een leeftijd die wordt gekenmerkt door verandering en onzekerheid, zoeken leerlingen een weg om te groeien tot jongvolwassen personen. Het Gemeenschappelijk funderend leerplan tekent de lijnen uit voor die weg, toont de leerling waarnaar die weg kan voeren en expliciteert de doelen waarlangs persoonsvorming gebeurt.

2.1 Samenhang in de eerste, tweede en de derde graad

Het Gemeenschappelijk funderend leerplan kent graadoverstijgende doelen voor de eerste, tweede en derde graad. Dat betekent dat elk leerplandoel in elk van de drie graden moet worden bereikt, tenzij anders aangegeven. Om de leraar te ondersteunen bij het realiseren van dit leerplan, staan er bij meerdere doelen wenken met leerlijnen. Die leerlijnen met een aantal mogelijkheden (thema's, werkvormen) bieden inspiratie voor een aanpak die rekening houdt met de context en ontwikkeling van leerlingen zoals een graadgebonden aanpak.

Het graadoverstijgende karakter geldt voor alle doelen in dit leerplan, met uitzondering van de doelen bij de krachtlijn 'mediawijs en digitaal vaardig'. Bij de doelen in deze krachtlijn staat vermeld voor welke graad of graden deze doelen gelden.

2.2 Samenhang met andere leerplannen

Het Gemeenschappelijk funderend leerplan bevat doelen die in samenhang met doelen uit andere leerplannen kunnen worden gerealiseerd. Daarnaast zijn er ook doelen die volledig of voor een groot deel samenvallen met leerplandoelen uit een vakleerplan. Een overzichtsdokument op de [leerplanpagina](#) maakt die samenhang met Godsdienst en andere vakleerplannen zichtbaar.

2.3 Plaats in de lessentabel

Het Gemeenschappelijk funderend leerplan is gebaseerd op minimumdoelen basisvorming en voor de eerste graad ook op doelen basisgeletterdheid.

Het leerplan is bestemd voor de A- en B-stroom in de eerste graad en voor alle studierichtingen in de D-, D/A- en A-finaliteit in de tweede en de derde graad.

Het geheel van de algemene en specifieke vorming in elke studierichting vind je terug op de PRO-pagina's van de [eerste](#), [tweede](#) en [derde](#) graad. Daar vind je alle vakken en leerplannen die gelden per studierichting.

Voor de realisatie van het leerplan is tijd nodig. Vandaar dat er symbolische graaduren zijn aangegeven in de modellessentabel. Dat betekent geenszins dat het aangewezen is dat scholen van het

Gemeenschappelijk funderend leerplan een afzonderlijk of geïsoleerd vak maken. Dergelijke benadering zou voorbijgaan aan het gemeenschappelijk en funderend karakter van het leerplan. De tijd die voor het Gemeenschappelijk funderend leerplan in de modellessentabel wordt voorzien, wil duidelijk maken dat ook onderwijstijd nodig is voor de realisatie ervan. Afhankelijk van de keuzes die een school maakt, zullen de voorziene lessen in de schooleigen lessentabel een eigen invulling krijgen.

De leerplandoelen van het Gemeenschappelijk funderend leerplan kunnen worden gerealiseerd via schooleigen projecten, door een of meer leerplandoelen te integreren in vakken van de algemene of de specifieke vorming, of door een aantal leerplandoelen samen onder de vorm van een vak aan te bieden, of door een combinatie van voorgaande mogelijkheden.

3 Pedagogisch-didactische duiding

3.1 Het Gemeenschappelijk funderend leerplan en het vormingsconcept

In persoonsvorming staat de dialoog tussen leraar, wereld en leerling centraal. De leraar laat leerlingen hun eigen weg zoeken met de noodzakelijke omwegen. Vorming betekent méér dan de overdracht van opgelegde cognitieve inhouden of het aanleren van welbepaalde strategieën.

De wereld staat voor een verscheidenheid en veelheid van cultuur, wetenschap, ethiek en levensbeschouwingen. Zij omvat niet alleen (academische) kennis, feiten of verbanden die in leerinhouden worden gevat, maar verwijst ook naar waarden, overtuigingen, beroepen en techniek, religie en kunst. Het overbrengen van die wereld vormt dan ook de essentie van vorming: de leraar ontsluit de wereld aan de leerling vanuit een diepgaande liefde voor en verbondenheid met die wereld.

De leerling wordt niet alleen gevormd om de wereld louter te kennen of competenties te verwerven in functie van het 'hier en nu'. Hij leert om op een kritische wijze naar de bestaande maatschappelijke orde te kijken en om onderbouwde keuzes te maken. De leerling is met andere woorden geen consument van vorming, maar een persoon die mens wordt vanuit zijn diepe betrokkenheid op de complexe wereld en vanuit zijn verbondenheid met God.

De dialoog tussen leraar, leerling en wereld kent een levensbeschouwelijke inspiratie. Een katholieke dialoogschool wil namelijk vanuit de eigen traditie een antwoord bieden op het verlangen naar betekenis en zingeving vandaag. Het Gemeenschappelijk funderend leerplan plaatst die inspiratie op de voorgrond vanuit de zeven wegwijzers en het pedagogisch project van de school. De wegwijzers worden concreet gemaakt in de zeven krachtlijnen van dit leerplan. De rijkdom aan verschillende religieuze, filosofische en pedagogische overtuigingen inspireert katholieke scholen tot dialoog. Die aandacht voor verschillende overtuigingen nodigt uit tot een eigen authentieke onderwijstaal bij de realisatie van dit leerplan.

3.2 Zeven krachtlijnen

Het leerplan beschrijft de persoonsvorming van de leerling vanuit zeven krachtlijnen of aspecten die leerlingen vormen tot persoon. De inhoudelijke duiding bij elke krachtlijn verwijst naar een funderende attitude die leerlingen over de graden en finaliteiten heen ontwikkelen. Er werd bewust gekozen om geen attitudes als leerplandoelen te vermelden. Een attitude overstijgt het bereiken van een leerplandoel en kan niet op uniforme wijze worden vastgezet. In het Gemeenschappelijk funderend leerplan staat een ontwikkelingsgerichte visie centraal, met aandacht voor de verschillen tussen individuele leerlingen onderling, alsook de verschillen tussen groepen van leerlingen.

Zinrijk en geïnspireerd: de ontwikkeling van een levensbeschouwelijke en ethische gevoeligheid

Leerlingen ontwikkelen een eigen kijk op mens, wereld en samenleving vanuit een levensbeschouwelijke inspiratie. Ze worden gevoelig voor wat betekenisvol is. Ze reflecteren over wat in hun eigen leven goed en minder goed loopt. Ze herkennen in concrete ervaringen motieven en argumenten die hen uitnodigen en stimuleren om moreel te handelen. Ze leren openstaan voor de diepere dimensies van het leven en leren. Ze staan ook open voor levensbeschouwelijke keuzes van anderen en gaan daarover in dialoog.

Uniek en verbonden: de ontwikkeling van identiteit in dialoog met de ander, met de school en met de samenleving

Leerlingen ontdekken en ontwikkelen hun identiteit in verbondenheid met anderen (**uniciteit en verbondenheid**). Dankzij interculturele ontmoetingen leren zij **gastvrij** en **genereus** omgaan met de identiteit en diversiteit van zichzelf en van medeleerlingen. Identiteit kent met andere woorden een dynamisch en relationeel karakter. De dialoog met de ander creëert een rijkdom aan verhalen, gevoelens, gedachten, ervaringen en biedt grote kansen voor hun persoonlijke ontwikkeling. De school begeleidt leerlingen in de bewustwording van hun unieke identiteit in verbondenheid met anderen. Zij creëert ruimte om zich kwetsbaar op te stellen en ondersteunt leerlingen in hun groei en ontwikkeling (**kwetsbaarheid en belofte**). De leerlingen ontdekken dat de school een plaats is waar ze zichzelf als persoon ten volle kunnen ontwikkelen. Daarbij houden ze er rekening mee dat ze zowel op school als in de samenleving welbepaalde afspraken, regels en normen ter harte moeten nemen.

Geëngageerd en verantwoordelijk: een bewust engagement voor een rechtvaardige en duurzame samenleving

Leerlingen in katholieke dialoogscholen worden gevormd tot inspirerende burgers die zich, in dialoog met de ander, op een verantwoordelijke wijze engageren voor de samenleving. Vanuit de relatie met de maatschappij leren leerlingen om op onverwachte en onvoorspelbare gebeurtenissen gepaste antwoorden te bieden. In het woord ‘verantwoordelijkheid’ herkennen we niet toevallig ‘antwoord’. Die invulling van verantwoordelijkheid vraagt ruimte en vrijheid: om zich betrokken te voelen bij wat er speelt in de maatschappij, moet elke leerling de kans krijgen om te reflecteren over zijn unieke betekenis en plaats in de wereld. Een katholieke dialoogschool verschijnt als afspiegeling van de maatschappelijke realiteit. Zij vormt een geprivilegieerde oefenplaats om vanuit de wegwijzers **duurzaamheid** en **rechtvaardigheid** te leren omgaan met verschil, armoede, diversiteit en andere maatschappelijke fenomenen.

Cultureel en artistiek: de waardering van cultuur en van creatieve mogelijkheden vanuit diverse perspectieven

Kunst en cultuur scheppen ruimte voor de rijkdom van andere culturen en religies. Zij confronteren leerling en leraar met de eigen geschiedenis en inspiratie. Door zich artistiek en creatief te vormen, prikkelen jongeren de eigen **verbeelding** en laten ze zich raken door de verbeelding van anderen. Leerlingen op een betekenisvolle wijze confronteren met kunst houdt in dat ze nieuwe perspectieven op de werkelijkheid leren aannemen. Doorheen de dialoog met de diversiteit en complexiteit eigen aan kunst en cultuur verrijken de leerlingen de eigen culturele bagage en maken ze kennis met het culturele en artistieke erfgoed.

Gezond en veilig: een positieve en verantwoorde benadering van gezondheid en veiligheid

Leerlingen groeien als kwetsbare jonge persoon met zorg voor het eigen lichaam, de eigen gezondheid en veiligheid. In hun persoonsvorming zijn gezond en veilig leren en leven van groot belang. Leerlingen durven vanuit de wegwijzer **kwetsbaarheid en belofte** integer en weerbaar de eigen grenzen bewaken en respecteren ook de gezondheid en veiligheid van anderen. Een verantwoordelijke en positieve omgang met gezondheid houdt tegelijk in dat er geen obsessie met gezondheid ontstaat. Een gezonde levensstijl is belangrijk, maar mag geen dogmatisch stappenplan veronderstellen waarbij leerlingen zich strikt aan een welbepaald voedings- of bewegingspatroon moeten houden. Bij het werken rond gezondheidsbevordering kunnen zowel persoonlijke als omgevingsfactoren (determinanten van gezondheidsgedrag) aan bod komen.

Mediawijs en digitaal vaardig: mediawijs handelen en het efficiënt omgaan met digitale toepassingen

Tieners bevinden zich in een kwetsbare levensfase. Doordat ze sterk door de media worden beïnvloed, kunnen ze het slachtoffer worden van slechte intenties bij leeftijdsgenoten, volwassenen of bedrijven. Daarnaast komen jongeren in contact met nieuwe vormen van marketing en wordt persoonlijke informatie gebruikt voor het aanbieden van gepersonaliseerde reclame aan de hand van algoritmes.

Het gebruik van media wordt echter niet alleen beschouwd als een bedreiging, maar ook als een leerkans. Leerlingen leren zowel zorgzaam en kritisch als creatief en **duurzaam** met media omgaan. Ze krijgen inzicht in algoritmes en in de impact van vormen van artificiële intelligentie. Ze leren bovendien hoe ze rekening kunnen houden met wie ze communiceren, in welke stijl dat best gebeurt en welk gepast communicatiemiddel ze nodig hebben (**uniciteit in verbondenheid**).

Mediawijsheid is onlosmakelijk verbonden met de toepassing van digitale vaardigheden. Die vaardigheden veronderstellen onder meer de nodige kennis van software, systemen en technologieën. De digitale wereld

evolueert echter zeer snel. Dat vraagt een voortdurende aandacht van scholen en leraren om bij te blijven. Het is vooral van belang om overkoepelende inzichten en vaardigheden aan te reiken die de leerlingen ook nog kunnen inzetten bij volgende versies van de software of analoge softwarepakketten.

Betekenisvol leren en kiezen: het eigen leer- en keuzeprocés in handen nemen

Doorheen het leren worden leerlingen zich bewust van de eigen voorkeuren en interesses, van sterktes en zwaktes, van hun **kwetsbaarheid** en **verbondenheid** met anderen en met de wereld. Een individueel leerproces krijgt pas betekenis als er ruimte is voor een betrokkenheid op wat er in de wereld gebeurt. Het leer- en keuzeprocés van leerlingen kan worden gestimuleerd aan de hand van welbepaalde wetenschappelijke inzichten en theorieën. Leraren en scholen maken daarin zelf keuzes naargelang de specifieke context.

Leren gebeurt nooit geïsoleerd: je leert maar leren door *iets* te leren. Het is dus van belang dat het binnen een vak wordt geïntegreerd met aandacht voor het individuele leer- en groeiprocés van de leerling. Behalve het vakspecifieke aspect is het ook van belang om over vakken heen gelijkgericht te werken. Denken we bijvoorbeeld aan meer generieke vaardigheden zoals oriënteren of plannen. Ten slotte is het van belang om leerlingen leer- en keuzestrategieën aan te leren die hen soms uit hun comfortzone halen.

3.3 Ontwikkelingsgericht en graadoverstijgend

Het leven en leren van een leerling ontwikkelt zich – vaak op een spectaculaire manier – doorheen de tienerjaren. Die ontwikkeling is sterk verbonden met de persoon van elke leerling. Sommige leerlingen zijn al vroegrijp, anderen zijn eerder laatbloeiers. Er zijn grote individuele verschillen in biologische, genetische en neuropsychologische factoren, maar evengoed in risico- en beschermende factoren die worden bepaald vanuit de leef- en leeromgeving van de jongere.

De neurologische, psychologische en sociale verschillen (met name in de prepuberteit en puberteit) zorgen ervoor dat de voortijdige realisatie van een aantal doelen onrealistisch is. Hoe en waarom een leerling leert, is namelijk een samenspel van contextgebonden factoren waarin zelfkennis en eigen capaciteiten centraal staan, maar ook het schoolklimaat en de wereld. Het leervermogen van elke individuele leerling vraagt om een geloof in zijn groeikansen en om aandacht voor zijn kwetsbaarheid.

In de ontwikkelingsgerichte visie van dit leerplan stellen we de uniciteit en de kwetsbaarheid van elke leerling centraal. Vorming veronderstelt een betekenisvol proces van leren en leven, waar een individuele leerling kansen krijgt om op eigen tempo te groeien. Wetenschappelijk onderzoek toont aan dat het groeiprocés van elke leerling verschillend is en dat men met die verschillende ontwikkelingen rekening moet houden. We verwijzen daarvoor onder meer naar het onderzoek van neuropsycholoog Jelle Jolles die aantoont dat de kansen en mogelijkheden om te leren afhankelijk zijn van prikkels in een veranderende omgeving en dus ook van niet-cognitieve factoren. Die prikkels worden door leerlingen op verschillende momenten in hun groeiprocés opgevangen, waardoor de ene leerling zich sneller ontwikkelt dan de andere. (Jelle Jolles, *Het Tienerbrein*. Over de adolescent tussen biologie en omgeving, AUP)

Vanuit die ontwikkelingsgerichte visie opteren we voor één graadoverstijgend leerplan. Het Gemeenschappelijk funderend leerplan biedt kansen om de ontwikkeling van leerlingen in kaart te brengen, te stimuleren en te versterken. De doelen binnen het Gemeenschappelijk funderend leerplan zijn voor de drie graden van toepassing. Dat betekent dat elk leerplandoel in elk van de drie graden moet worden bereikt, tenzij anders aangegeven.

Een aantal krachtlijnen uit dit leerplan vooronderstelt een vorm van cyclisch leren. De levensfase waarin de leerlingen zich bevinden, de mate waarin ze kunnen participeren aan de samenleving, de concrete leerlingengroep waartoe ze behoren of de wijze waarop ze het (samen)leven ervaren en beleven nodigen je als school of lerarenteam dan ook uit om de leerplanrealisatie zowel op inhoudelijk als op pedagogisch-

didactisch vlak af te stemmen op de concrete contexten waarin leerlingen zich doorheen hun schoolloopbaan bevinden. Vanuit de wenken bij de doelen wordt een logische opbouw gesuggereerd. Dat kan je helpen om als lerarenteam, ongeacht de keuze voor het werken met thema's, projecten of vakken en rekening houdend met de ontwikkeling van de leerlingen, leerlijnen uit te werken. Daarnaast kan de complexiteit van bepaalde leerinhouden of de specificiteit van de betrokken leerlingengroep bepalen op welke wijze je met de doelen in een bepaalde graad aan de slag gaat.

In de krachtlijn 'mediawijs en digitaal vaardig' zijn de leerplandoelen die betrekking hebben op de digitale vaardigheden (LPD 16, 17, 18) voor de eerste graad ook doelen basisgeletterdheid. Dat betekent dat die leerplandoelen door elke individuele leerling van de eerste graad A- en B-stroom moeten worden bereikt. Op de tegel '[basisgeletterdheid](#)' van de PRO-pagina '[observerende en oriënterende eerste graad](#)' vind je meer informatie over hoe je vanuit het schoolbeleid best omgaat met de doelen basisgeletterdheid in de eerste graad.

3.4 Evaluatie van persoonsvorming

Evalueren is het waarderen van het leren door een zo objectief mogelijk waardeoordeel uit te spreken dat het leren versterkt en oriënteert. Evalueren is dus beoordelen om leerlingen te waarderen, krachtiger te maken en te sturen. De leraar evalueert de ontwikkeling van zijn leerlingen nauwgezet. Evaluaties gaan niet alleen over de resultaten, maar ook over het leerproces. Een leraar streeft, bewust of onbewust, de persoonlijke ontwikkeling van een leerling na. Evalueren heeft tot doel om leerlingen te bezielen en hen in hun groeimogelijkheden te versterken. Een leraar doet leerlingen groeien in zelfwaardering, mentale veerkracht, weerbaarheid en respect.

De evaluatie van de doelen binnen het Gemeenschappelijk funderend leerplan is dan ook een relationeel proces waarbij expliciete, groeigerichte feedback erg belangrijk is. Bij die feedback houdt de leraar rekening met de ontwikkeling van de leerling en is hij zich bewust van de gevoeligheid van leerlingen voor een mogelijke beoordeling. Hij neemt de beginsituatie van de leerling mee, gaat na of de leerling groeit en wijst de leerling de weg waarlangs hij verder kan groeien.

De ontwikkeling en de resultaten van leerlingen vragen verschillende manieren van in kaart brengen. Evalueren gebeurt bovendien op verschillende momenten en in verschillende contexten. Evaluaties gaan terug op eigen observaties, maar ook op de inbreng van leerlingen en medeleerlingen. Het Gemeenschappelijk funderend leerplan biedt een unieke kans voor breed evalueren. Leerlingen leren onder begeleiding van de leraar reflecteren over hun groei in het leren leren, leren leven, leren kiezen. Een schoolteam beslist zelf hoe smal of breed de evaluatie van de doelen gebeurt. Het is belangrijk om evaluatievormen en bijbehorende instrumenten vooral gericht en efficiënt te gebruiken. 'Meer' en 'anders' staan niet gelijk aan 'beter'.

De leerplandoelen van het Gemeenschappelijk funderend leerplan zijn verscheiden van aard en zullen aan bod komen in verschillende contexten zoals projecten, vakken en een schoolbrede werking. Doordacht gebruik van aangepaste evaluatievormen in functie van die doelen verhoogt de kwaliteit. Mogelijke vormen zijn:

- toetsen, vragen en registreren van taakuitvoering;
- terugkoppelen en bijsturen van een zelfreflectie;
- gericht hanteren van zelfevaluatie-instrumenten bij leerlingen;
- observeren van gedrag;
- inschalen in een rubric;
- beoordelen van een werkstuk, een portfolio, een presentatie a.d.h.v. criteria;
- aftoetsen van de mate waarin een product voldoet aan criteria.

Ten slotte kan een belangrijke evaluatievorm er ook in bestaan dat de school en het lerarenteam voor zichzelf zichtbaar maken op welke manier de verschillende processen en projecten leerlingen stimuleren in hun ontwikkeling. Dat kan door warme evaluatie in een (groeps)gesprek, een bevraging of door binnen het schoolgebeuren de effecten van processen en projecten na te gaan. Om dat te realiseren is het evident dat de school leerlingen actief in het evaluatieproces betreft.

De PRO-pagina '[evaluatie in het secundair onderwijs](#)' biedt meer achtergrond en inspiratie.

3.5 Leerplanpagina

Wil je als gebruiker van dit leerplan op de hoogte blijven van inspirerend materiaal, achtergrond, professionalisering en lerarennetwerken, surf dan naar de [leerplanpagina](#).

4 Leerplandoelen

Disclaimer: de leerplandoelen die gelden voor de eerste graad zijn onder voorbehoud van de goedkeuring van de nieuwe minimumdoelen basisvorming eerste graad door het Vlaams Parlement.

4.1 Zinrijk en geïnspireerd

De ontwikkeling van een levensbeschouwelijke en ethische gevoeligheid

Belang: Leerlingen worden in hun leeftijdsfase vaak geconfronteerd met een aantal levensvragen en dilemma's. Ze ontwikkelen een ethische gevoeligheid door individueel of gezamenlijk te reflecteren over keuzes. Op school krijgen ze een gepaste taal aangereikt om die reflectie vorm te geven. Bovendien worden ze ook aangemoedigd om vanuit een levensbeschouwelijke inspiratie in dialoog te gaan over wat hun leven zin en betekenis geeft.

Beleidscontext: Dit doel kadert in het pedagogisch project van de school en zijn pastorale werking.

LPD 1 + De leerlingen reflecteren over ethische keuzes.

Wenk: Je kan de leerlingen laten nadenken over een ethische keuze of dilemma:

- Je kan aandacht hebben voor ethische keuzes of vragen die van toepassing zijn op het leven in de klas of op school zoals het al dan niet naleven van afspraken of het handelen vanuit bepaalde waarden, het geven van een tweede kans wanneer iemand een fout maakt, het tonen van begrip voor medeleerlingen in kwetsbare situaties, bv. door ziekte ...;
- Je kan reflecteren over situaties of vragen uit het dagelijks leven zoals mag je liegen of iets verzwijgen om niet te kwetsen, moet je opkomen voor mensen in kwetsbare situaties, moet je altijd hulp bieden aan mensen in nood;
- Je kan reflecteren over ethische keuzes of dilemma's die eigen zijn aan een bepaald wetenschapsdomein, studiedomein of studierichting;

- (derde graad) Je kan, bv. in samenspraak met de leraar Godsdienst, nadenken over ethische dilemma's bij maatschappelijke thema's, bv. klimaatopwarming, abortus, euthanasie.

Wenk: Je kan de leerlingen wijzen op het belang van ethische keuzes vandaag en de rol van ethiek in verschillende maatschappelijke domeinen. Je maakt hen ervan bewust dat ethische keuzes zowel op zichzelf als op anderen van toepassing kunnen zijn.

Wenk: Je kan met de leerlingen via klasdiscussies ingaan op ethische dilemma's die verwijzen naar maatschappelijke domeinen of gebeurtenissen, bv. gezondheidszorg, klimaatproblematiek of sociale rechtvaardigheid.

LPD 2 + De leerlingen dialogeren open en constructief over levensbeschouwing, inspiratie en zingeving.

Wenk: Als eerste stap in het komen tot een constructieve dialoog kan je de leerlingen stimuleren om open te staan en respect te tonen voor de inspiratie of levensbeschouwing van medeleerlingen, bv. door te luisteren naar het verhaal van de ander, interesse te tonen voor wat de ander beweegt of voor zijn levensbeschouwelijke tekens of rituelen.

Wenk: Je kan dialoog stimuleren door in lessen en projecten in te gaan op rituelen eigen aan een cultuur, bv. naar aanleiding van feestdagen of het overlijden van een naaste. Je kan dat illustreren door te verwijzen naar Bijbelse verhalen, metaforen en symbolen.

Wenk: Je kan in dialoog gaan over zingeving aan de hand van een klasgesprek. Talentenkaartjes, emotie- of gevoelskaarten, opdrachten met levensvragen kunnen daarbij helpen.

Wenk: Je kan de leerlingen een portfolio laten maken of een persoonlijk dagboek waarin ze reflecteren over wat hen inspireert en hun leven zin geeft.

4.2 Uniek en verbonden

De ontwikkeling van identiteit in dialoog met de ander, met de school en met de samenleving

Belang: Identiteit kent in elke katholieke dialoogschool een dynamisch en relationeel karakter. De dialoog met de ander daagt leerlingen uit om hun eigen identiteit verder te ontwikkelen, maar ook in vraag te stellen. Ze ontdekken bovendien uitdagingen en kansen van de superdiverse samenleving. Een gastvrije, constructieve en respectvolle omgang met elkaar, waarin zowel fysieke als mentale grenzen worden bewaakt, is daarbij van fundamenteel belang.

Beleidscontext: Dit doel kadert in het schoolbeleid dat betrekking heeft op identiteit en diversiteit en in de visie van de school op relationele en seksuele vorming. Het doel verwijst onder meer naar thema's uit het [vademecum zorgbreed en kansrijk onderwijs](#), en meer in het bijzonder de fundamentele diversiteit en verbindend schoolklimaat.

Minimumdoelen basisvorming

Eerste, tweede en derde graad

MD 05.01	De leerlingen gaan respectvol en constructief met anderen in interactie rekening houdend met elkaars grenzen. (LPD 6) (Rekening houdend met de context waarin het minimumdoel aan bod komt.)
MD 07.02	De leerlingen reflecteren over het relationele, gelaagde en dynamische karakter van identiteit. (LPD 3, 4) (Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.)
MD 07.03	De leerlingen lichten toe hoe verschillende vormen van diversiteit verrijkend en uitdagend zijn voor het samenleven. (LPD 5) (Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.)

LPD 3 De leerlingen reflecteren over de eigen identiteit.

Wenk: Je kan de leerlingen met behulp van werkvormen laten reflecteren over de eigen identiteit en de ontwikkeling die ze doormaken, bv.

- met behulp van identiteitscirkels, metaforen of visualisaties aspecten van de eigen identiteit in kaart laten brengen: wie ben ik? Wie wil ik zijn? Waar voel ik me goed bij? Waar geloof ik in? Tot welke groepen behoor ik en tot welke niet? Welke keuzes maak ik? Wat leer ik van anderen? Hoe zien anderen mij?
- het creëren van een poster waarin de leerlingen al hun netwerken weergeven die een impact kunnen hebben op hun identiteit.
- het werken met een dagboek of portfolio om verschillende aspecten van de eigen identiteit te verwoorden.

Wenk: Je kan de leerlingen laten nadenken over de inspiratiebronnen, bv. overtuigingen, cultuur, levensbeschouwing, die hun identiteit vormgeven. Het is wel belangrijk om niet louter te focussen op wat hen anders maakt, maar ook op wat hen verbindt.

Wenk: Je kan de leerlingen laten stilstaan bij hoe ze zichzelf profileren op sociale media en wat dat zegt over hun identiteit. Je kan dat doen aan de hand van activerende werkvormen zoals een klasdiscussie, een rollenspel of een foto-opdracht.

Wenk: (derde graad) Gebeurtenissen beïnvloeden je identiteit (dynamisch aspect van identiteit) en bepalen mee hoe je een gebeurtenis ervaart en erop reageert. Je kan vanuit actuele, maatschappelijke gebeurtenissen, bv. WK voetbal, een aardbeving in een regio die je nauw aan het hart ligt, een conflict of oorlog, reflecteren over hoe die de identiteit beïnvloeden en je als persoon mee vormen.

LPD 4 De leerlingen gaan in dialoog over het relationele, dynamische en meervoudige karakter van identiteit.

Duiding: Het complexe en meervoudige karakter van identiteit ontwikkelt zich in relatie met anderen. Doorheen de dialoog met anderen leren leerlingen wat hun eigen identiteit versterkt, maar ook uitdaagt en in vraag stelt.

Wenk: Je kan, bv. via een onderwijsleergesprek, zowel het statisch als het dynamisch aspect van identiteit aan bod laten komen. De leerlingen worden zich bewust van het feit dat identiteit niet noodzakelijk een vaststaande essentie heeft, maar verandert in tijd en ruimte.

Wenk: Je kan verwijzen naar verschillende beelden of metaforen om het meervoudige

karakter van identiteit te illustreren zoals het ui-model en de matroesjka-popjes.

Wenk: Je kan de leerlingen aan de hand van concrete situaties op school of in de samenleving laten stilstaan bij de impact van bepaalde factoren op hun identiteit zoals conflict, pesten, seksualiteit, sociale cohesie, verbondenheid, solidariteit, discriminatie, geweld, wij-zij-denken, verschillen in mens- en wereldbeeld.

Wenk: Je kan de wisselwerking tussen groepsidentiteiten en de persoonlijke identiteitsontwikkeling aan bod laten komen door aandacht te hebben voor aspecten van sociale groepen in de diverse samenleving zoals subculturen, socio-economische en levensbeschouwelijke aspecten. De leerlingen lichten toe hoe verschillende vormen van diversiteit verrijkend en uitdagend zijn voor het samenleven.

LPD 5 De leerlingen lichten toe hoe verschillende vormen van diversiteit verrijkend en uitdagend zijn voor het samenleven.

Wenk: Je kan reflecteren op dagelijkse gebeurtenissen in het klas- en schoolleven, bv. bij actieve werkvormen, bij conflicten, tijdens samenwerken, wanneer leerlingen elkaar helpen.

Wenk: Je kan met de leerlingen werkvormen zoals een rollenspel of stellingengesprek toepassen vanuit concrete casussen waarbij ze zich inleven in de positie van anderen.

Wenk: Je kan ingaan op verschillende vormen van diversiteit en zowel de kansen, uitdagingen als risico's ervan bespreken. Bij kansen kan je verwijzen naar culturele verrijking, uitwisseling van ideeën en economische uitwisseling. Bij uitdagingen kan je denken aan meningsverschillen, belangenconflicten. Je kan ook aandacht besteden aan de verschillende referentiekaders van waaruit men denkt en handelt.

Wenk: Je gaat op zoek naar verschillende voorbeelden van diversiteit op micro- (tussen personen onderling, bv. in de klas of vriendenkring), meso- (school, jeugdbeweging) en macroniveau (samenleving). Je maakt de leerlingen duidelijk dat diversiteit zich manifesteert op verschillende vlakken zoals afkomst, religie, socio-economische status, beperking of seksuele oriëntatie.

LPD 6 De leerlingen gaan respectvol en constructief met anderen in interactie rekening houdend met elkaars grenzen.

Wenk: Het herkennen van en omgaan met grenzen loopt als een rode draad doorheen verschillende thema's. De keuze voor de leerinhouden stem je af op de belevingswereld of op de relationele en seksuele ontwikkeling van de leerlingen. Je kan kiezen voor thema's zoals omgaan met emoties, communicatie, sociale vaardigheden, samenwerken in groep, relaties en seksualiteit, reageren bij grensoverschrijdend gedrag zoals bij pesten en uitsluiting ...

Wenk: Je kan werken met interactieve werkvormen rond interactievaardigheden zoals vragen stellen, ik-boodschappen formuleren, feedback geven, kwesties bespreekbaar maken, conflicthantering, grenzen aangeven, assertief zijn, innemen of inzetten van relatiewijzen, rollen of taken bij het samenwerken in groep,

bijdragen aan een gemeenschappelijk resultaat, omgaan met groepsdruk, respect tonen voor hiërarchie.

Wenk: Dit doel biedt veel kansen tot verbinding met andere doelen uit dit leerplan. Je kan bv. vanuit het werken rond grenzen aandacht hebben voor mentaal welzijn. Je kan relationele en seksuele vorming verbinden met het omgaan met sociale media, online pesten of sexting.

Wenk: Je kan met de leerlingen werken rond het herkennen en bewaken van de eigen grenzen in concrete situaties. Er bestaan verschillende methodieken om met de leerlingen rond grenzen en grensoverschrijdend gedrag aan de slag te gaan.

4.3 Geëngageerd en verantwoordelijk

Een bewust engagement voor een rechtvaardige en duurzame samenleving

Belang: Leerlingen leren dat ze een duurzame verantwoordelijkheid dragen voor de toekomstige generaties. Verantwoordelijkheid houdt in dat ze op een bewuste en creatieve wijze naar antwoorden zoeken op complexe gebeurtenissen en situaties. Door zich bewust te engageren en over hun engagement te reflecteren, leren ze hoe ze kunnen bijdragen aan een rechtvaardige samenleving.

Beleidscontext: Deze krachtlijn kadert in het schoolbeleid dat betrekking heeft op maatschappelijk engagement, ondernemingszin, burgerschapsvorming, katholieke dialoogschool en de relatie identiteit-diversiteit en kan sterk worden verbonden met de pijlers en werkvormen van inspirerend burgerschap. Ook thema's uit het [vademecum zorgbreed en kansenrijk onderwijs](#), en meer specifiek de fundamentele diversiteit en verbindend schoolklimaat hebben hier hun plaats. De PRO-pagina '[inspirerend burgerschap](#)' biedt heel wat handvaten om de leerplandoelen te realiseren.

Minimumdoelen basisvorming

Eerste, tweede en derde graad

- MD 07.04** De leerlingen gaan geïnformeerd, beargumenteerd en constructief in dialoog over maatschappelijke thema's. (LPD 7, 8)
(Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.)
- MD 15.02** De leerlingen genereren creatieve ideeën om een probleem op te lossen en bespreken de uitvoerbaarheid ervan aan de hand van criteria. (LPD 10)
(Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.)

LPD 7 De leerlingen verwoorden hun eigen standpunt over maatschappelijke thema's vanuit aangereikte informatie.

Wenk: Verschillende contexten of leerinhouden uit dit of andere leerplannen bieden leerlingen kansen om met dit doel aan de slag te gaan.

Wenk: Je kan in een eerste fase leerlingen attenderen op het onderscheid tussen feit en mening en tussen realiteit en fictie. Dat zijn basisprincipes bij het leren argumenteren.

Voor leerlingen die moeilijkheden ervaren bij het formuleren van een eigen mening zijn tussenstappen mogelijk: verschillende meningen bij een feit vergelijken, uit de verschillende mogelijkheden een mening kiezen die het best past bij hun gevoel, gedachte, waarde, overtuiging ...

Wenk: In functie van het verwoorden van een eigen standpunt, kan je de leerlingen leren

om zich te verplaatsen in andere perspectieven en opinies, bv. door het vergelijken van verschillende nieuwsbronnen (tweede graad) of door het analyseren van werk van verschillende columnauteurs en opiniemakers (derde graad). Je kan hen laten inzien dat ze, ongeacht de vorm waarin ze hun standpunt verwoorden, hun mening over bepaalde thema's en problemen kunnen en mogen bijsturen.

LPD 8 De leerlingen dialogeren geïnformeerd en beargumenteerd over maatschappelijke thema's.

Wenk: Je kan de leerlingen ondersteunen door hen bepaalde strategieën aan te reiken zoals actief luisteren, creatief denken, zich inleven, respectvol en duidelijk uitkomen voor hun mening, een eigen mening onderbouwen, drogredenen herkennen en onderscheiden.

Wenk: Je kan met de leerlingen in dialoog gaan over gebeurtenissen of thema's die ze kennen en die hen beroeren, maar ook onderzoek vragen in functie van het formuleren van geldige argumenten die gebaseerd zijn op betrouwbare informatie.

In een volgende stap kan je een zinvolle discussie tussen de leerlingen stimuleren door hen via een actuele bron, bv. film, afbeelding, muziek, artikel of met behulp van universele kaders, bv. kinderrechten, Rechten van de mens, Duurzame ontwikkelingsdoelen (SDG's) te laten nadenken over een welbepaald thema.

Wenk: Je kan een debat organiseren waarbij de leerlingen zich inlezen in een bepaald onderwerp. Het is belangrijk om hen de ruimte en de tijd te geven om zich inhoudelijk voor te bereiden. Je kan de leerlingen extra uitdagen door hen niet steeds het eigen standpunt te laten innemen, maar soms ook een tegengesteld standpunt.

LPD 9 + De leerlingen reflecteren over hun engagement op school en in de samenleving.

Wenk: Reflecteren veronderstelt dat leerlingen stilstaan bij mogelijke vormen van engagement die hun identiteit als puber, adolescent of jongvolwassene mee vormgeven. Je kan:

- met de leerlingen reflecteren over engagementen die ze aangaan, bv. wekelijks naar de jeugdbeweging gaan, deelnemen aan acties voor een bepaald goed doel, zorg dragen voor het milieu;
- vertrekken van kleinschalige acties waaraan de leerlingen participeren op schoolniveau en hen doorheen hun schoolloopbaan steeds meer verantwoordelijkheid geven in hun engagement, bv. bij het contacteren van een organisatie buiten de schoolmuren of bij het organiseren van een vrijwilligersactiviteit;
- inzetten op ervaringsgerichte werkvormen zoals [community service learning](#).

Wenk: Reflecteren over het eigen engagement veronderstelt “een ervaring”. Je kan met de leerlingen reflecteren over ervaringen die spontaan ontstaan of die mogelijk worden in de schoolcontext en die de leerlingen helpen begrijpen waarom hun inzet betekenisvol kan zijn.

Wenk: Je kan de leerlingen een reflectieportfolio laten maken waarbij ze hun

engagement in kaart brengen of je kan met tools werken zoals proactieve cirkels en andere reflectievormen.

LPD 10 De leerlingen genereren creatieve ideeën om een probleem op te lossen en bespreken de uitvoerbaarheid ervan aan de hand van criteria.

Wenk: Criteria om ideeën te genereren worden bewust niet vastgelegd, aangezien ze afhankelijk van de aard van het probleem. Zij kunnen onder meer verwijzen naar verschillende aspecten zoals meerwaarde, tijd, middelen, technische haalbaarheid, risico's, ethische principes of duurzaamheidsprincipes. Het begrip 'probleem' kan je in deze context ruim opvatten: richtingspecifiek (bv. doelgroep en finaliteit) en richtingoverstijgend (bv. op schoolniveau), eenvoudig of complex, reëel of fictief, actueel of toekomstgericht, concreet of abstract.

Wenk: Vanuit de criteria bouw je een leerlijn op. Je kan daarvoor:

- de leerlingen aan de slag laten gaan met aangereikte criteria vanuit een kijkwijzer;
- samen met de leerlingen zoeken naar relevante criteria vanuit een ruim overzicht;
- de leerlingen uitdagen om zelf te bepalen welke criteria relevant zijn om de uitvoerbaarheid van deze probleemoplossing te bespreken.

Wenk: Door gebruik te maken van verschillende strategieën om ideeën te genereren en te selecteren ontdekken de leerlingen dat er veel meer mogelijk is dan een eerste idee om duurzaam verantwoordelijkheid te nemen.

Wenk: Je kan de leerlingen uitdagen om 'out of the box' te leren denken en hen verschillende oplossingen laten bedenken aan de hand van een brainstormoefening, een mindmap en andere technieken om ideeën te genereren. Waar divergent denken creatieve ideeën genereert, helpen manieren van convergent denken om uit die ideeën een selectie te maken.

Wenk: Je kan de aard van de problemen naargelang de graad complexer maken:

- Je kan de leerlingen confronteren met concrete problemen in een nabije context, bv. brainstormen rond mogelijkheden om te werken aan een meer gastvrije school, het optimaliseren van het onthaal van eerstejaarsleerlingen op school, het verfraaien, ontharden of vergroenen van de speelplaats, organisatie van een studiereis.
- Je kan de leerlingen confronteren met meer complexe en maatschappelijke problemen die verder van hun leefwereld staan, bv. klimaatcrisis, pandemie, oorlog.

Wenk: Het kan voor de leerlingen motiverend werken om een idee ook echt tot uitvoering te brengen en te ondervinden dat in die uitvoering vaak nog bijsturing nodig is. Daarnaast kan het net een meerwaarde zijn om ideeën niet te moeten uitvoeren en zo voluit te gaan in creatief genereren en bespreken.

4.4 Cultureel en artistiek

De waardering van cultuur en van creatieve mogelijkheden vanuit diverse perspectieven

Belang: Kunst scherpt de verbeeldingskracht van leerlingen aan. Ze leren zich in te leven in het perspectief van kunstenaars en beseffen welke rijkdom aan ideeën er verscholen zit achter beeld, muziek, dans en woord. Ze worden uitgedaagd om gericht te reflecteren over hun eigen kunstbeleving. Kunst beperkt zich bovendien niet tot theoretische kennis: leerlingen worden aangemoedigd om zelf een artistiek-creatief proces te doorlopen.

Beleidscontext: Het doel kadert in het schoolbeleid dat betrekking heeft op cultuur en cultuurparticipatie.

Minimumdoelen basisvorming

Eerste graad

- MD 16.01 De leerlingen beschrijven kunst- en cultuuruitingen vanuit eigen waarneming. (LPD 13)**
- MD 16.02 De leerlingen brengen kunst- en cultuuruitingen in verband met de context waarin ze voorkomen. (LPD 11)**
(Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.)
- MD 16.03 De leerlingen reflecteren over eigen beleving bij uiteenlopende kunst- en cultuuruitingen. (LPD 12)**
(Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.)
- MD 16.04 De leerlingen lichten toe hoe een kunstwerk vanuit vorm en inhoud betekenis geeft. (LPD 13)**
(Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.)
- MD 16.05 De leerlingen doorlopen een artistiek-creatief proces vanuit verbeelding. (LPD 14)**
(Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.)

Tweede en derde graad

- MD 16.01 De leerlingen brengen kunst- en cultuuruitingen in verband met de context waarin ze voorkomen. (LPD 11)**
(Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.)
- MD 16.02 De leerlingen reflecteren over eigen beleving bij uiteenlopende kunst- en cultuuruitingen. (LPD 12)**
(Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.)
- MD 16.03 De leerlingen lichten toe hoe een kunstwerk vanuit vorm en inhoud betekenis geeft. (LPD 13)**
(Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.)
- MD 16.04 De leerlingen doorlopen een artistiek-creatief proces vanuit verbeelding. (LPD 14)**
(Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.)

LPD 11 De leerlingen brengen kunst- en cultuuruitingen in verband met de context waarin die voorkomen.

Wenk: Bij kunstuitingen kan je onder meer denken aan film, muziek, dans, beeld, literatuur en theater. Bij cultuuruitingen kan het gaan over rituelen, gewoontes en symbolen. Je kan die uitingen kaderen in een context zoals tijd, ruimte en de maatschappij.

Wenk: Je kan dit doel realiseren vanuit een concrete impuls of vanuit een breed theoretisch perspectief.

Wenk: Je kan de leerlingen zelfstandig laten onderzoeken in welke tijd of in welk maatschappelijk domein kunst- en cultuuruitingen plaatsvinden.

Wenk: Je kan illustreren hoe er een wisselwerking is tussen de omgeving en de tijd enerzijds, en de betekenis en de vormgeving van een kunstwerk anderzijds.

LPD 12 De leerlingen reflecteren over de eigen beleving bij uiteenlopende kunst- en cultuuruitingen.

Wenk: Door zintuiglijk waar te nemen ontdekken leerlingen overeenkomsten en verschillen. Ze vergaren nieuwe informatie. Wat ze waarnemen, beleven ze daardoor ook op een bepaalde manier. Ze koppelen hun waarneming aan eerdere waarnemingen en herkennen bepaalde dingen of ervaren iets als nieuw, onthouden dingen ...

Wenk: Het is zinvol om een diversiteit aan kunst- en cultuuruitingen aan te bieden en daarover op een regelmatige basis te reflecteren. Het kan zowel over kunst van kunstenaars gaan als over kunstuitingen van de leerlingen zelf.

Wenk: Activiteiten waar de kunstbeleving centraal staat, kunnen zowel op eigen initiatief als via externe initiatieven gebeuren (bv. een museumbezoek, filmbezoek, theater).

Wenk: Reflecteren over de beleving van kunstuitingen kan een complexer karakter krijgen naargelang de graad:

- (eerste en tweede graad) Je kan eenvoudig reflecteren over de manier waarop kunstuitingen de leerlingen persoonlijk raken (bv. Wat doet kunst met mij? Is mijn eerste indruk bij een kunstwerk veranderd?).
- (derde graad) Je kan ingaan op meer onderbouwde vormen van reflecteren waarbij de leerlingen gebruik maken van opgebouwde kennis. Je kan de leerlingen filosofische vragen laten stellen over een kunstwerk (bv. Moet kunst altijd een doel hebben? Wat is schoonheid?).

LPD 13 De leerlingen lichten toe hoe een kunstwerk vanuit vorm en inhoud betekenis geeft.

★ Vanuit eigen waarneming kunst- en cultuuruitingen beschrijven (*eerste graad*)

Duiding: Dit doel verwijst naar een zeer ruime invulling van betekenis, die zowel vormelijk als inhoudelijk kan zijn, en vanuit verschillende perspectieven kan worden toegekend. Zo kan het verwijzen naar een persoonlijke betekenis, of naar de betekenis die een toeschouwer, een kunstenaar of de maatschappij in een kunstwerk legt.

Wenk: Je biedt leerlingen de kans om onbevangen te ervaren en beleven, te benoemen en herkennen, te luisteren, kijken, voelen ... Dat onbevangen waarnemen kan ingaan op 'wat doen kunst- en cultuuruitingen met mij?' en vormt zo een opstap naar de overige leerplandoelen.

Wenk: Je kan de betekenis van een kunstwerk inhoudelijk benaderen door stil te staan bij

- het onderwerp, bv. dromen, humor, het alledaagse, geboorte, geschiedenis, liefde, leven en dood, emoties (vreugde, verdriet, verwondering);
- de bedoeling van de kunstenaar, bv. schoonheid creëren, decoreren, entertainen, informeren, in vraag stellen, praktisch gebruiken, revolteren, amuseren, fantaseren, ondersteunen, transformeren, variëren, publiek behagen, aanzien verwerven, een boodschap overbrengen, zichzelf expressief uiten en er commercieel voordeel halen.

Wenk: Je kan de betekenis van een kunstwerk vanuit de vorm benaderen door

bijvoorbeeld in te gaan op bouwstenen, technieken en materialen. Bij beeld kan je naar de compositie, de kleur of de lichttechniek verwijzen, bij andere expressievormen zoals muziek naar aspecten zoals dynamiek, klankkleur en melodie.

Wenk: Je kan met de leerlingen ingaan op de gelaagdheid in betekenissen die in een kunstwerk vervat zit. Je kan onder meer ingaan op de vertellende laag, de esthetische laag, de technische laag (vorm) of de verbindende laag. Het aantal betekenislagen kan variëren naargelang de graad:

- (eerste graad) Je kan één laag bespreken vanuit een concrete kunstuiting.
- (tweede graad) Je kan de keuze maken om één of twee lagen te bespreken vanuit een concrete kunstuiting.
- (derde graad) Je kan ingaan op meerdere betekenislagen die de leerlingen op zelfstandigere basis kunnen analyseren. Je kan hen de verschillen en overeenkomsten in hun interpretaties laten vergelijken.

Wenk: Je kan met de leerlingen in dialoog gaan over de vorm en inhoud van een kunstwerk. Die dialoog kan een complexer karakter krijgen naargelang de graad:

- (eerste en tweede graad) Je kan aan de hand van eenvoudige voorbeelden in dialoog gaan over de verschillende betekenissen van kunst (bv. de kleur rood kan je associëren met Valentijn, liefde, maar ook met bloed).
- (derde graad) Je kan met de leerlingen diepgaand in dialoog gaan vanuit een zorgvuldige analyse van materialen en technieken. Je kan bijvoorbeeld nadenken over de manier waarop gebruikte materialen of technieken betekenis geven aan een kunstwerk. Je kan verder verwijzen naar het gebruik van bepaalde kleuren, instrumenten en materiaalsoorten in functie van de betekenis.

Wenk: Je kan ingaan op verschillende vragen die met de verschillende perspectieven te maken hebben (bv. Wat is de drijfveer van de kunstenaar? Brengt kunst uit zichzelf betekenis voort? Moet je een kunstkenner zijn om de volledige betekenis van een kunstwerk te vatten?).

LPD 14 De leerlingen doorlopen een artistiek-creatief proces vanuit verbeelding.

Wenk: De artistieke ontwikkeling van de leerlingen hangt samen met het artistiek-creatief proces dat ze doorlopen. Je kan hen laten oefenen met verschillende strategieën zoals kijken en luisteren, zich laten inspireren, experimenteren met materialen en middelen, doorzetten, gebruik maken van hun verbeeldingskracht, ontwikkelen van technieken en vaardigheden en reflecteren op het werk- en leerproces. Je kan inzetten op beeld, literatuur, dans, muziek, woord-drama, audiovisuele media of een combinatie ervan.

Wenk: Dit doel biedt kansen om samen te werken met verschillende vakleraren aan gemeenschappelijke en vakoverschrijdend projecten zoals een schoolvoorstelling, culturele uitstap, gedichtendag, pestpreventie, STEAM-project, relationele vorming.

Wenk: Je kan leerlingen in contact brengen met kunst en cultuur buiten de school. Dat kan onder meer via culturele organisaties, deeltijds kunstonderwijs, erfgoedinstellingen, kunstenaars, musea, (socio)-culturele centra, openbare ruimtes ... Samenwerking met kunstenaars en externe organisaties biedt

mogelijkheden om expertise van buitenaf binnen te brengen in de school.

Wenk: Je kan de verbeelding van de leerlingen stimuleren aan de hand van vrije associatieoefeningen, brainstormoefeningen of rollenspelen.

4.5 Gezond en veilig

Een positieve en verantwoorde benadering van gezondheid en veiligheid

Belang: De fysieke en mentale gezondheid van leerlingen vormt een cruciaal aspect in hun vorming tot persoon. Het ontwikkelen van een gezonde levensstijl is een levenslange opdracht en veronderstelt enerzijds de kennis van gezondheidsthema's en een kritische omgang met wetenschappelijke literatuur, anderzijds de toepassing van vaardigheden in functie van een gezonde en veilige levensstijl. De gezondheidsvaardigheden veronderstellen niet alleen aandacht voor het lichaam, maar ook voor de geest.

Beleidscontext: Het doel kadert in het gezondheidsbeleid, veiligheidsbeleid en preventiebeleid van de school. Het houdt verband met thema's uit het [vademecum zorgbreed en kansrijk onderwijs](#), bouwstenen gezondheid en welbevinden.

Minimumdoelen basisvorming

Eerste, tweede en derde graad

MD 01.02 De leerlingen ontwikkelen gezondheidsvaardigheden in functie van hun fysiek en mentaal welzijn binnen verschillende thema's. (LPD 15)
(Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.)

LPD 15 De leerlingen ontwikkelen gezondheidsvaardigheden in functie van hun fysiek en mentaal welzijn binnen verschillende thema's.

Wenk: Je hebt bij het ontwikkelen van [gezondheidsvaardigheden](#) aandacht voor:

- het inzetten van wetenschappelijk correcte informatie;
- het toepassen van vaardigheden om een gezonde levensstijl (fysiek en mentaal) te bevorderen of in stand te houden.

Wenk: Bij het werken rond fysiek en mentaal welzijn kan je onder meer denken aan volgende (sub)thema's:

- voeding, bv. gezonde snacks, ultrabewerkt voedsel, duurzame voeding, evenwichtige of gebalanceerde voeding;
- hygiëne, bv. basisregels voor lichaams-, mond- en handhygiëne;
- ziektepreventie,
- beweging, bv. beweegnormen en sedentair gedrag;
- seksuele ontwikkeling in de puberteit en seksuele gezondheid, bv. anticonceptie;
- verslavende gedragingen en middelen, bv. gaming, medicijnen, roken, alcohol, drugs;
- mentaal welbevinden, bv. stress, faalangst, emoties;
- omgevingsfactoren; bv. het verkeersveilig bewegen in de schoolomgeving.

Je streeft ernaar om doorheen de schoolloopbaan van jongeren een gevarieerd aanbod van thema's aan bod te laten komen. Niet alle (sub)thema's hoeven in

elke graad een plaats te krijgen. De keuze voor een (sub)thema kan worden bepaald door:

- het pedagogisch project of keuzes vanuit het gezondheidsbeleid van de school;
- de ontwikkelingsfase waarin de leerlingen zich bevinden;
- specifieke behoeften van of problematieken eigen aan een bepaalde leerlingengroep.

Wenk: Gezondheidsorganisaties zoals het Vlaams Instituut Gezond Leven ontwikkelden op basis van wetenschappelijke inzichten per subthema mogelijke leerlijnen over de graden heen. Zo zijn er volgende suggesties om bijvoorbeeld het thema voeding te concretiseren binnen de verschillende graden:

- het categoriseren van voedingsmiddelen op basis van hun effect op gezondheid of milieu met behulp van de voedingsdriehoek of aandacht voor gezonde snacks (eerste graad);
- gebalanceerde voeding bv. verschillende productcategorieën, bewerkingsgraden, portiegroottes (tweede graad);
- beoordelen van voedingsmiddelen bv. met behulp van Nutri-Score of de connectie tussen emotionele problemen en voeding (derde graad).

Wenk: Je kan werken met interactieve werkvormen om thema's zoals gezonde voeding, alcohol en roken bespreekbaar te maken. Je realiseert daarbij ook communicatieve vaardigheden zoals vragen durven stellen, sociale steun bij vrienden mobiliseren of gezonde keuzes maken.

Wenk: Je kan de leerlingen laten reflecteren over preventieve maatregelen ter bevordering van een gezonde en actieve levensstijl.

Wenk: Je kan inzetten op het vinden, begrijpen en opvolgen van informatie of adviezen met betrekking tot het gezondheidsthema of het kritisch omgaan met informatie. Je kan de leerlingen attenderen op waar ze terecht kunnen voor hulp en informatie.

4.6 Mediawijs en digitaal vaardig

Mediawijs handelen en efficiënt omgaan met digitale infrastructuur en toepassingen

Belang: Ontegensprekelijk oefenen digitale media een sterke invloed uit op de persoonsvorming van jonge mensen. Hun wereldbeeld is grotendeels gebaseerd op de veelheid aan informatie die digitale media op hen laten afkomen. Op school leren leerlingen hoe ze met elkaar digitaal kunnen communiceren en hoe ze een aantal digitale vaardigheden juist kunnen toepassen. Het aanleren van die vaardigheden vertrekt best steeds vanuit functionele contexten. Er is een zichtbare reden waarom een opdracht zinvol is. De digitale wereld biedt aan de leerlingen heel wat kansen, maar kan ook een bedreiging vormen. Leerlingen worden aangemoedigd om op een respectvolle wijze om te gaan met ethische, sociale en digitale regels die daarin van toepassing zijn.

Beleidscontext: Onderstaande doelen kaderen in het schoolbeleid dat betrekking heeft op het omgaan met media, digitalisering en privacy. De PRO-pagina's '[ICT-beleid](#)', '[auteursrechten](#)' en '[privacy](#)' bieden inspiratie om de verbinding tussen het schoolbeleid en de leerplandoelen vorm te geven.

Minimumdoelen basisvorming en doelen basisgeletterdheid

Eerste graad

MD 04.01	De leerlingen gebruiken doelgericht basisfunctionaliteiten van toepassingen om digitaal te communiceren. (LPD 16)
BG 04.01	De leerling gebruikt doelgericht basisfunctionaliteiten van toepassingen om digitaal te communiceren. (LPD 16)
MD 04.02	De leerlingen gebruiken doelgericht basisfunctionaliteiten van toepassingen om digitale inhoud te creëren. (LPD 17)
BG 04.02	De leerling gebruikt doelgericht basisfunctionaliteiten van toepassingen om digitale inhoud te creëren. (LPD 17)
MD 04.03	De leerlingen gebruiken doelgericht basisfunctionaliteiten van toepassingen om digitale inhoud te beheren aan de hand van een aangereikte structuur. (LPD 18)
BG 04.03	De leerling gebruikt doelgericht basisfunctionaliteiten van toepassingen om digitale inhoud te beheren aan de hand van een aangereikte structuur. (LPD 18)
MD 04.04	De leerlingen passen ethische, sociale en legale regels toe bij het gebruiken van digitale technologie. (LPD 19)

Tweede graad

MD 04.01	De leerlingen gebruiken doelgericht courante functionaliteiten van vergelijkbare toepassingen om digitaal te communiceren. (LPD 16)
MD 04.02	De leerlingen gebruiken doelgericht courante functionaliteiten van vergelijkbare toepassingen om digitale inhoud te creëren. (LPD 17) (Rekening houdend met de context waarin het minimumdoel aan bod komt.)
MD 04.03	De leerlingen gebruiken doelgericht courante functionaliteiten van vergelijkbare toepassingen om digitale inhoud te beheren. (LPD 18)
MD 04.04	De leerlingen respecteren ethische, sociale en legale regels bij het gebruiken van digitale technologie. (LPD 19) (Rekening houdend met de context waarin het minimumdoel aan bod komt.)
MD 04.05	De leerlingen analyseren de impact van digitale systemen op de maatschappij vanuit principes van computationeel denken. (LPD 20)

Derde graad

MD 04.01	De leerlingen gebruiken doelgericht courante functionaliteiten van vergelijkbare toepassingen om digitale inhoud te creëren. (LPD 17) (Rekening houdend met de context waarin het minimumdoel aan bod komt.)
MD 04.02	De leerlingen respecteren ethische, sociale en legale regels bij het gebruiken van digitale technologie. (LPD 19) (Rekening houdend met de context waarin het minimumdoel aan bod komt.)

LPD 16 De leerlingen gebruiken doelgericht functionaliteiten van toepassingen om digitaal te communiceren. (niet voor 3^e graad)

- ★ Basisfunctionaliteiten van toepassingen (*eerste graad en basisgeletterdheid*)
Courante functionaliteiten van vergelijkbare toepassingen (tweede graad)

Wenk: In de eerste graad leer je de leerlingen basisfunctionaliteiten van toepassingen om digitaal te communiceren. Dat zijn de elementen die nodig zijn om een systeem of toepassing functioneel te gebruiken zoals het opzetten van mondelinge of schriftelijke communicatie, het versturen en ontvangen van berichten naar een of meerdere personen, het versturen en ontvangen van berichten met bijlagen. Het is nog niet nodig om in te zetten op transfer tussen toepassingen.

Wenk: In de tweede graad zet je met de leerlingen de stap naar het gebruik van courante

functionaliteiten van vergelijkbare toepassingen die de gebruikerservaring verbeteren zoals werken met groepen in contacten, communicatie opnemen en delen, tegelijkertijd mondeling en schriftelijk communiceren, samenwerken in gedeelde documenten.

Wenk: Je kan de leerlingen zowel synchroon (bv. online meeting, chat) als asynchroon (berichtensysteem, sociale media, sms, email, blog, fora, websites) digitaal laten communiceren. Je kan hen laten communiceren met mensen, maar ook met diensten en systemen zoals generatieve AI-chatbots. Je houdt bij de keuze van een berichtensysteem rekening met de geldende leeftijdsvoorwaarden en GDPR-regelgeving.

Wenk: Je leert de leerlingen om een gerichte keuze te maken voor een actueel communicatiemiddel dat is afgestemd op de persoon, de dienst of het systeem tot wie ze zich richten, op het doel waarvoor ze het communicatiemiddel gebruiken en op de geldende gebruiksvoorwaarden.

Wenk: Het is zinvol om de leerlingen vanaf de tweede graad met communicatiemiddelen te laten werken waarbij ze uit hun comfortzone treden. Ze starten vanuit wat ze kennen en zetten stappen om zelfstandig te leren werken met communicatiemiddelen die buiten hun leefwereld liggen. Je kan de leerlingen zelf aan de slag laten gaan met een nieuw communicatiemiddel waarbij ze een transfer maken van hun kennis in het gebruik van andere communicatiemiddelen.

Wenk: Je kan de voor- en nadelen van bestandsformaten behandelen bij het communiceren met bijlagen. Soms is een conversie naar een ander bestandsformaat nodig.

LPD 17 De leerlingen gebruiken doelgericht functionaliteiten van toepassingen om digitale inhoud te creëren.

- ★ Basisfunctionaliteiten van toepassingen (*eerste graad en basisgeletterdheid*)
Courante functionaliteiten van [vergelijkbare toepassingen](#) (*tweede en derde graad*)

Wenk: Bij het doelgericht creëren van digitale inhoud kan je de leerlingen leren werken met digitale toepassingen voor tekstverwerking, rekenbladen, presentaties, multimedia (bv. grafisch ontwerp, geluid/muziek, beeld/film) en programmeren. Je richt je daarvoor in de eerste graad op de elementen die nodig zijn om die toepassingen functioneel te gebruiken. Vanaf de tweede graad laat je de leerlingen de stap zetten naar courante functionaliteiten die de gebruikerservaring verbeteren en het maken van transfer tussen meerdere toepassingen. Om in te zetten op die transfer kan je de leerlingen uitdagen om de geleerde functionaliteiten toe te passen in vergelijkbare, maar voor hen nieuwe toepassingen. In de derde graad volstaat het dat de leerlingen de aangeleerde toepassingen en bijhorende functionaliteiten inzetten in relevante (schoolse) contexten.

Wenk: Bij het creëren van teksten laat je de leerlingen in de eerste graad focussen op basisfunctionaliteiten zoals tekenopmaak, eenvoudige alineaopmaak, eenvoudige paginaopmaak, symbolen en objecten (bv. beeld, tabel, grafische vorm, tekstvak), spellingcontrole en basisgebruik van stijlen. In de tweede graad zet je met de leerlingen de stap naar meer courante functionaliteiten zoals paginaopmaak, alineaopmaak, objecten positioneren en opmaken, spelling- en

grammaticacontrole, zoeken en vervangen, het gebruik van voetnoten, bronvermelding en het aanmaken, wijzigen en verder inzetten van stijlen.

Wenk: Bij het creëren van digitale rekenbladen leer je de leerlingen van de eerste graad basisfunctionaliteiten zoals gegevens van verschillende types invoeren, selecteren, opmaken, eenvoudige formules of functies (bv. som, gemiddelde) gebruiken en kopiëren, eenvoudige grafieken maken. Vanaf de tweede graad leer je de leerlingen aan de slag gaan met meer courante functionaliteiten zoals het aanpassen en opmaken van gegevens, werken met verschillende types van gegevens, formules invoeren, kopiëren en bewerken, werken met complexere functies, grafieken genereren, opmaken en aanpassen.

Wenk: Bij het creëren van presentaties laat je de leerlingen in de eerste graad focussen op basisfunctionaliteiten zoals het kiezen van een indeling afgestemd op de inhoud, het gebruiken en aanpassen van een ingebouwde opmaak, het integreren van multimediabestanden of -links. Je leert hen basisregels voor een goede en sobere presentatie (KISS-principe). In de tweede graad zet je met de leerlingen de stap naar meer courante functionaliteiten zoals het toevoegen van een navigatiestructuur, het maken van een model.

Wenk: Bij het creëren van multimediabestanden leer je de leerlingen van de eerste graad werken met basisfunctionaliteiten zoals het aanpassen van bestandsgrootte, resolutie, formaat, kleur van een afbeelding en het opnemen en aanpassen van een video. Vanaf de tweede graad leer je de leerlingen aan de slag gaan met meer courante functionaliteiten zoals het manipuleren van beelden, werken met lagen, geluidsfragmenten samenstellen en bewerken, video's maken met tussentitels, geluid, ondertitels en overgangen.

Wenk: Je kan de leerlingen digitale inhouden laten creëren met een offline toepassing of in de cloud. Aanvankelijk stuur en ondersteun je sterk in de keuze en het gebruik van de toepassingen. Gaandeweg laat je de leerlingen meer zelf verantwoordelijkheid nemen in functie van het vooropgestelde doel:

- (eerste en tweede graad) Je leert de leerlingen aan welke toepassingen best geschikt zijn voor het creëren van een digitale inhoud om een concreet probleem op te lossen of uit te werken.
- (derde graad) Je laat de leerlingen op een zelfstandigere basis een digitale inhoud creëren aan de hand van een aangereikt of zelfgekozen probleem.

Extra: Je kan de leerlingen bewust maken van het feit dat niet alle bestanden, toepassingen en digitale toestellen compatibel zijn met elkaar. Niet alle toepassingen werken namelijk op alle digitale toestellen en niet alle bestanden kunnen in alle toepassingen worden bewerkt. Wil je een toepassing of bestand gebruiken, dan zoek je naar een digitaal toestel of een digitale toepassing die er compatibel mee is.

LPD 18 De leerlingen gebruiken doelgericht functionaliteiten van toepassingen om digitale inhouden te beheren. (niet voor 3de graad)

- ★ Basisfunctionaliteiten van toepassingen aan de hand van een aangereikte structuur (*eerste graad en basisgeletterdheid*)
Courante functionaliteiten van [vergelijkbare toepassingen](#) (*tweede graad*)

Wenk: In de eerste graad leer je de leerlingen basisfunctionaliteiten van toepassingen om digitale inhoud te beheren. Dat zijn de elementen die nodig zijn om een systeem of toepassing functioneel te gebruiken zoals navigeren in mappen en bestandenlijst, mappen en bestanden verplaatsen, kopiëren, van naam wijzigen en verwijderen, aanmaken van mappen volgens een aangereikte mappenstructuur, weergave van bestanden in mappen, zoeken en sorteren van bestanden in mappen. Je kan de leerlingen leren om digitale inhoud offline en online te beheren.

Wenk: De leerlingen van de tweede graad leer je gaandeweg zelf een structuur ontwerpen en focussen op meer courante functionaliteiten die de gebruikerservaring verbeteren zoals werken met lees- en schrijfrechten, comprimeren, downloaden, uploaden en synchroniseren van mappen en bestanden. Je kan de leerlingen laten bepalen op welke manier digitale inhoud ter beschikking kunnen worden gesteld aan anderen zoals bij een digitale samenwerking. Je besteedt ook aandacht aan de transfer tussen toepassingen. Om in te zetten op die transfer kan je de leerlingen uitdagen om de geleerde functionaliteiten toe te passen in een vergelijkbare, maar voor hen nieuwe toepassing.

LPD 19 De leerlingen respecteren ethische, sociale en legale regels in hun omgang met digitale technologie.

Wenk: Het betreft ethische, sociale en legale regels zoals:

- principes van privacy zoals het zich beveiligen, anoniem zijn op het wereldwijde web;
- principes van auteursrecht zoals gebruik van eigen of andermans werk, rechtenvrij werk;
- principes van portretrecht;
- netiquette.

Wenk: In de eerste graad leer je de leerlingen de regels aan. Stilstaan bij het belang van de regels en de context waarbinnen ze toegepast worden, helpt hen om die regels te respecteren. Je kan de leerlingen bij opdrachten of toepassingen attenderen op het respecteren van de regels. Zo kan je leerlingen bv.

- wijzen op de intellectuele, communicatieve en sociale mogelijkheden van de nieuwe media op technologisch en menselijk vlak;
- voorbeelden geven van goed mediagebruik waarbij de regels gerespecteerd worden. Je kan ze voor zichzelf laten nagaan of hun eigen mediagedrag verantwoord is.
- attent maken op het omgaan met sociale media platformen en mogelijke risico's zoals online pesten, grooming, sexting en phishing. Je kan hen de instanties leren kennen waar ze hulp kunnen zoeken.

Wenk: Van de leerlingen in de tweede en derde graad kan je verwachten dat zij de regels spontaan respecteren. Het is zinvol om met leerlingen te reflecteren over persoonlijke ervaringen met betrekking tot het respecteren van de regels. Zo kan je de leerlingen laten stilstaan bij wat ze communiceren, hoe ze communiceren en met wie ze communiceren.

LPD 20 De leerlingen analyseren de impact van digitale systemen op de maatschappij vanuit principes van computationeel denken. (enkel 2de graad)

Duiding: De principes van computationeel denken worden aangeleerd in de eerste graad bij het vak Wiskunde, Techniek of ICT. Dit leerplandoel brengt die aangeleerde principes in de praktijk door ze te herkennen binnen gekende digitale systemen. Het daagt de leerlingen uit om te analyseren welke maatschappelijke impact deze digitale systemen hebben.

Wenk: Je kan de leerlingen laten ontdekken hoe die systemen zowel kansen als bedreigingen bieden aan de hand van enkele voorbeelden:

- De abstractie waarvan een GPS-systeem gebruikt maakt, zorgt ervoor dat gebruikers makkelijk de weg vinden naar zelfs moeilijk bereikbare plaatsen. Tegelijk creëert die abstractie meer afstand ten opzichte van de reële verkeerssituatie waardoor aandacht mogelijk afgeleid wordt van gevaar en het geografisch inzicht versmalt.
- Patroonherkenning in systemen voor beeldgeneratie en -verwerking ondersteunt artsen bij medische beeldvorming en diagnostiek. Hetzelfde principe maakt mogelijk dat personen makkelijk herkend kunnen worden op foto's of beelden die op het internet circuleren en dat er op die manier persoonlijke informatie achterhaald kan worden waarvan de gebruiker denkt dat die afgeschermd is.
- Door via decompositie een groot probleem op te splitsen in kleinere deelproblemen, kan er sneller en efficiënter een oplossing worden uitgewerkt. Bijkomend voordeel is dat meerdere van deze deeloplossingen in andere toepassingen bruikbaar zijn.
- Algoritmes in sociale media bieden het comfort dat de gebruiker snel de informatie krijgt die bij zijn profiel past. Een gevolg daarvan is ook dat de blik op wat er in de wereld gebeurt versmalt omdat de gebruiker gevoed wordt met eerder eenzijdige informatie en vooral in contact komt met gelijkgestemden. Elk sociaal medium gebruikt een ander achterliggend algoritme waardoor de manier waarop je informatie vindt en hoe die wordt aangereikt, verschilt. Kennis van deze algoritmes kan helpen om zelf je boodschap sneller te verspreiden en gericht informatie te vinden op sociale media.

Wenk: Je kan de leerlingen kritisch laten stilstaan bij de manier waarop digitale zoeksystemen met behulp van principes van computationeel denken informatie verzamelen, presenteren en gebruiken. Je kan de leerlingen inzicht leren verwerven in de manier waarop de systemen werken en hoe ze de blik op de wereld van de gebruiker kunnen beïnvloeden. Zo kan je de leerlingen

- kritisch laten stilstaan bij de manier waarop digitale platformen persoonlijke informatie verzamelen en gebruiken voor eigen doeleinden;
- laten nadenken over de risico's die de verspreiding van gegevens met zich meebrengt (bv. foto's op sociale media, bankrekeningnummer bij bestellingen, locatiegegevens ingeven in zoekmachines);
- laten nagaan in welke mate hun keuze wordt beïnvloed door de informatie die ze krijgen van digitale systemen (bv. gepersonaliseerd aanbod, gepersonaliseerde reclame);

- laten onderzoeken hoe hun eigen (zoek)gedrag, het juist instellen van zoekmachines en browsers, het regelmatig onderhouden van hun gegevens kan resulteren in meer neutrale informatie.

Wenk: Je kan ingaan op de emotionele en psychologische impact van platformen en sociale media. Zo kan je de leerlingen wijzen op de risico's van het gebruik van sociale media. De inhoud van bepaalde content kan leiden tot een verstoord mens- of wereldbeeld, bv. obsessie met schoonheidsidealen, complottheorieën, verheerlijking van geweld. Dit doel biedt kansen om te verbinden met andere doelen van dit leerplan zoals het doel over gezondheid (bv. mentaal welbevinden, psychische problemen, relationele vorming).

Wenk: Je kan de leerlingen aan de hand van actuele voorbeelden laten stilstaan bij de impact van sociale mediaplatformen op de samenleving. Je kan hen hierbij attenderen op het onderscheid tussen waarheid en empirische kennis enerzijds en opinies of dubieuze theorieën anderzijds.

Wenk: Je kan de leerlingen aan de hand van bijvoorbeeld beelden en teksten laten nagaan wat de mogelijkheden zijn van artificiële intelligentie.

4.7 Betekenisvol leren en kiezen

Het eigen leer- en keuzeproces in handen nemen

Belang: Betekenisvol leren veronderstelt dat leerlingen zich niet alleen betrokken voelen bij de leerinhouden, maar ook bij hun eigen leerproces. Het is zinvol om leerlingen doorheen hun studieloopbaan aan te moedigen om op een kritische en systematische wijze informatie op te zoeken en te verwerken. Leerlingen doen dat steeds in een gepaste school- en vaktaal. Bovendien is het van belang dat leerlingen aan de hand van enkele mogelijke leer- en regulatiestrategieën hun eigen leerproces in handen leren nemen. Ten slotte is het ook belangrijk om hen voor te bereiden op een verdere loopbaan (studies of beroep) door hen te ondersteunen in hun keuzeproces.

Beleidscontext: Dit doel kadert in het schoolbeleid dat betrekking heeft op leren leren en onderwijsloopbaanbegeleiding en nodigt het hele schoolteam uit om te werken aan een gelijkgerichte aanpak binnen de vakken en over de vakken en graden heen. Het houdt verband met thema's uit het [vademecum zorgbreed en kansrijk onderwijs](#), bouwsteen goed onderwijs en onderwijsloopbaan. De PRO-pagina '[leren leren](#)' biedt handvaten om de leerplandoelen te realiseren.

Minimumdoelen basisvorming en uitbreidingsdoelen

Eerste graad A-stroom

MD 02.02	De leerlingen beoordelen doelgericht informatie op betrouwbaarheid, correctheid en bruikbaarheid bij het lezen en luisteren. (LPD 22)
MD 02.04	De leerlingen nemen notities bij het lezen en beluisteren van teksten. (LPD 24) Tekstkenmerken voor receptie Minimumvereisten voor de geproduceerde tekst: - Inhoud en vorm afgestemd op het doel en op de doelgroep
UD 02.03	De leerlingen nemen notities bij het lezen en beluisteren van teksten. (LPD 24) Tekstkenmerken voor receptie Minimumvereisten voor de geproduceerde tekst: - Inhoud en vorm afgestemd op het doel en op de doelgroep
MD 13.01	De leerlingen reflecteren over het eigen leerproces en sturen het doelgericht bij. (LPD 27)

- MD 13.02 De leerlingen zetten (meta)cognitieve leer- en regulatiestrategieën in om zich leerinhouden eigen te maken. (LPD 26)**
(Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.)
- MD 13.03 De leerlingen gebruiken school- en vaktaal. (LPD 25)**
(Relevante vakterminologie.)
(Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.)
- MD 13.04 De leerlingen zoeken doelgericht informatie in diverse bronnen en verwerken die op een kritische en systematische manier. (LPD 21, 23)**
(Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.)
- MD 15.01 De leerlingen doorlopen bewust hun studie- of beroepskeuzeproces. (LPD 28)**
(Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.)

Eerste graad B-stroom

- MD 02.02 De leerlingen beoordelen doelgericht aangereikte informatie op betrouwbaarheid en bruikbaarheid bij het lezen en luisteren. (LPD 22)**
- UD 02.02 De leerlingen beoordelen doelgericht informatie op betrouwbaarheid, correctheid en bruikbaarheid bij het lezen en luisteren. (LPD 22)**
- UD 02.04 De leerlingen nemen notities bij het lezen en beluisteren van teksten. (LPD 24)**
Tekstkenmerken voor receptie
Minimumvereisten voor de geproduceerde tekst:
- Inhoud en vorm afgestemd op het doel en op de doelgroep
- MD 13.01 De leerlingen reflecteren over het eigen leerproces en sturen het doelgericht bij. (LPD 27)**
- MD 13.02 De leerlingen zetten (meta)cognitieve leer- en regulatiestrategieën in om zich leerinhouden eigen te maken. (LPD 26)**
(Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.)
- MD 13.03 De leerlingen gebruiken school-en vaktaal. (LPD 25)**
(Relevante vakterminologie.)
(Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.)
- MD 13.04 De leerlingen zoeken doelgericht informatie in diverse bronnen en verwerken die op een kritische en systematische manier. (LPD 21, 23)**
(Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.)
- MD 15.01 De leerlingen doorlopen bewust hun studie- of beroepskeuzeproces. (LPD 28)**
(Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.)

Tweede graad

- MD 02.02 De leerlingen beoordelen doelgericht informatie op betrouwbaarheid, correctheid en bruikbaarheid bij het lezen en luisteren. (LPD 22)**
- MD 02.04 De leerlingen nemen notities bij het lezen en beluisteren van teksten. (LPD 24)**
Tekstkenmerken voor receptie
Minimumvereisten voor de geproduceerde tekst:
- Inhoud en vorm afgestemd op het doel en op de doelgroep
- MD 13.01 De leerlingen reflecteren cyclisch en vakspecifiek over het eigen leerproces en sturen het op basis daarvan doelgericht bij. (LPD 27)**
- MD 13.02 De leerlingen zetten (meta)cognitieve leer- en regulatiestrategieën in om zich leerinhouden eigen te maken. (LPD 26)**
(Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.)
- MD 13.03 De leerlingen gebruiken school- en vaktaal. (LPD 25)**
(Vakterminologie relevant voor het realiseren van de eindtermen basisvorming en de specifieke eindtermen.)
(Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.)
- MD 13.04 De leerlingen zoeken doelgericht informatie in diverse bronnen en verwerken die op een kritische en systematische manier. (LPD 21, 23)**
(Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.)

- MD 15.01 De leerlingen doorlopen bewust hun studie- of beroepskeuzeprocess. (LPD 28)**
(Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.)
- Derde graad**
- MD 02.02 De leerlingen beoordelen doelgericht informatie op betrouwbaarheid, correctheid en bruikbaarheid bij het lezen en luisteren. (LPD 22)**
- MD 02.04 De leerlingen nemen notities bij het lezen en beluisteren van teksten. (LPD 24)**
Tekstkenmerken voor receptie
Minimumvereisten voor de geproduceerde tekst:
- Inhoud en vorm afgestemd op het doel en op de doelgroep
- MD 13.01 De leerlingen reflecteren cyclisch, vakspecifiek en vakoverschrijdend over het eigen leerproces en sturen het op basis daarvan doelgericht bij. (LPD 27)**
- MD 13.02 De leerlingen zetten (meta)cognitieve leer- en regulatiestrategieën in om zich leerinhouden eigen te maken. (LPD 26)**
(Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.)
- MD 13.03 De leerlingen gebruiken school- en vaktaal. (LPD 25)**
(Vakterminologie relevant voor het realiseren van de eindtermen basisvorming en de specifieke eindtermen.)
(Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.)
- MD 13.04 De leerlingen zoeken doelgericht informatie in diverse bronnen en verwerken die op een kritische en systematische manier. (LPD 21, 23)**
(Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.)
- MD 15.01 De leerlingen doorlopen bewust hun studie- of beroepskeuzeprocess. (LPD 28)**
(Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.)

LPD 21 De leerlingen zoeken doelgericht informatie in diverse bronnen.

Wenk: Om doelgericht informatie te zoeken is het van belang dat de leerlingen vertrekken van inhoudelijke kennis die in een welbepaald vak wordt aangereikt. Je helpt hen door te starten met het activeren van hun voorkennis.

Wenk: Je kan vanuit je vakgebied een aantal standaardbronnen aanreiken, aangevuld met andere digitale en niet-digitale bronnen zoals personen, tijdschriften, encyclopedieën of boeken, audiovisueel materiaal, websites, raadpleegbare gegevens, resultaten van eigen experimenten, observaties, metingen, verklarende en oriënterende overzichten.

Wenk: Je kan een leerlijn opbouwen door, afhankelijk van de beginsituatie en de doelgroep, je leerlingen bepaalde zoekstrategieën aan te reiken of zelfstandig te laten toepassen:

- Je kan de leerlingen kennis laten maken met verschillende plaatsen (bibliotheken, online databases, kranten, tijdschriften) en manieren (zoektermen, zoekrobots, trefwoorden, inhoudstafel, artificiële intelligentie) om informatie op te zoeken. Je kan hen zelf een aantal zoekstrategieën aanreiken die ze kunnen toepassen. Je laat hen bijvoorbeeld verwoorden welke zoekstrategie voor hen werkt en welke zoekstrategie moeilijker lukt.
- Je kan de leerlingen laten groeien in zelfstandigheid bij het zoeken van informatie. Je kan hen aanvankelijk opzoekingswerk laten verrichten vanuit een afgebakend thema en de zoekstrategie aanreiken. Gaandeweg kan je het thema verbreden en hen zelf de zoekstrategie laten kiezen.

Wenk: Een leerlijn kan erin bestaan dat je aanvankelijk bronnen aanreikt en gaandeweg de leerlingen uitdaagt om er zelf bronnen aan toe te voegen of hen volledig zelfstandig op zoek laat gaan naar de nodige bronnen om hun doel te bereiken. Dat kan perfect binnen eenzelfde graad gebeuren.

Wenk: Je leert de leerlingen een goede selectie van bronnen maken in functie van het doel van hun opdracht of (onderzoeks)vraag. Dat selectieproces kan stap voor stap complexer worden:

- Je kan de leerlingen in dit proces begeleiden door met hen de verschillende stappen te doorlopen en te benoemen. Je kan hen voornamelijk eenvoudige bronnen aanreiken.
- Je kan de leerlingen uitdagen om het proces zelfstandiger te doorlopen en hen te laten uitleggen hoe ze dat hebben aangepakt. Je kan het aantal en de complexiteit van de bronnen laten toenemen.

Wenk: Je kan overgaan van een vakgerichte naar een vakoverschrijdende aanpak naargelang de graad:

- (eerste en tweede graad) Je kan dit doel realiseren binnen een welbepaald vak, gekoppeld aan een leerinhoud.
- (tweede en derde graad) Je kan dit doel realiseren op een vakoverschrijdende wijze, bijvoorbeeld bij een project. Je kan de leerlingen gaandeweg laten ontdekken hoe bronnen doelgericht kunnen worden ingezet bij verschillende en/of vakoverschrijdende leerinhouden.

LPD 22 De leerlingen beoordelen doelgericht informatie op betrouwbaarheid, correctheid en bruikbaarheid bij het lezen en luisteren.

Duiding: Betrouwbaarheid, correctheid en bruikbaarheid hangen nauw samen: ze verwijzen naar criteria die nodig zijn om informatie kritisch te benaderen, bv. door aandacht te schenken aan de mate waarin de bron authentiek en waarheidsgetrouw is en aan het doel waarvoor de bron wordt gebruikt. Ethische overwegingen, zoals het kritisch benaderen van dogma's, waarheidsclaims, propaganda en manipulatie, kunnen daarbij een rol spelen.

Wenk: Je kan doorheen de graden een leerlijn opbouwen:

- (eerste graad) Je kan de leerlingen eenvoudige bronnen laten beoordelen aan de hand van richtvragen met betrekking tot bruikbaarheid, correctheid en betrouwbaarheid. In de richtvragen hieronder zijn de eerste vragen eenvoudiger en kan je opbouwen naar de moeilijkere vragen.
  - Betrouwbaarheid: wie is de auteur van de bron? Wat weten ze over zijn achtergrond? Wat is het doel van de auteur bij het delen van deze informatie? Bestaat er een duidelijke bronvermelding of verwijzing naar andere betrouwbare bronnen? Zijn er eventuele tekenen van vooringenomenheid of partijdigheid in de tekst?
  - Correctheid: zijn er feitelijke onjuistheden in de informatie? Welke? Worden er cijfers, statistieken of citaten gebruikt? Kan je de oorspronkelijke bron ervan vinden? Komt de informatie overeen met wat je al weet uit andere betrouwbare bronnen? Zijn er eventuele tekenen van vooringenomenheid of partijdigheid in de tekst?
  - Bruikbaarheid: Voor welk publiek lijkt de informatie bedoeld te zijn? Hoe relevant is de informatie voor het onderwerp dat je bestudeert? Zijn er specifieke voorbeelden of casestudy's die de informatie verduidelijken? Zijn de taal en de schrijfstijl van de tekst toegankelijk en begrijpelijk?
- (tweede graad) Je laat de leerlingen eenvoudige bronnen vergelijken waarbij mogelijke tegenstrijdigheden direct zichtbaar zijn.
- (derde graad) Je kan meer complexe bronnen inbrengen waarbij tegenstrijdigheden in diepere lagen vindbaar zijn of waarvan het antwoord op de vraag naar betrouwbaarheid, correctheid en bruikbaarheid niet meer eenduidig is.

Wenk: Je kan de leerlingen hun zoekresultaten laten beoordelen aan de hand van criteria zoals kop, infotekst, url en datum. Je kan hen laten nagaan waarin zoekresultaten verschillen naargelang de manier die ze kiezen om bronnen te raadplegen zoals een digitale zoekmachine of chatbot.

Wenk: Je kan met de leerlingen ingaan op het onderscheid tussen ware en valse informatie.

- (eerste en tweede graad) Je kan de leerlingen voorbeelden tonen van factchecks.
- (tweede en derde graad) Je kan de leerlingen zelf een factcheck laten uitvoeren. Je kan bijvoorbeeld met hen op zoek gaan naar de correctheid van een populairwetenschappelijke uitspraak door meerdere bronnen te raadplegen.

LPD 23 De leerlingen verwerken informatie op een kritische en systematische manier.

Duiding: Het kritisch en systematisch verwerken van informatie veronderstelt het beoordelen ervan op betrouwbaarheid, correctheid en bruikbaarheid en vraagt aandacht voor de vaardigheden selecteren, analyseren, structureren, relateren, concluderen en presenteren.

Wenk: Om informatie te verwerken hanteren de leerlingen verschillende strategieën in functie van de opdracht of (onderzoeks)vraag. Je leert hen stap voor stap orde scheppen in de complexiteit van de aangeboden informatie:

- In de eerste graad hoef je de vaardigheden niet als afzonderlijke vaardigheden te exploreren aangezien die nog niet sterk ontwikkeld zijn bij leerlingen van de eerste graad. Belangrijk is dat de leerlingen door de bomen het bos leren zien.
- Je reikt de leerlingen een stappenplan of verwerkingsmethode aan.
- Je kan het stappenplan of de verwerkingsmethode zelfstandiger laten hanteren of oproepen indien nodig.

Wenk: Het is van belang dat de leerlingen een systematiek leren gebruiken bij het verwerken van informatie. Die systematiek kan variëren afhankelijk van de inhoud en de individuele ontwikkeling van de leerling. Je kan hen leren waar en wanneer een bepaalde aanpak best werkt zoals een schriftelijke of mondelinge samenvatting, mindmap, tekening, tabel, legende of spreadsheet.

Wenk: Toepassingen van artificiële intelligentie kunnen een hulp zijn bij het verwerken van informatie. Je leert de leerlingen er kritisch mee om te gaan door de mogelijkheden en beperkingen te verkennen, door aan te geven wanneer die hulp wel en niet kan worden gebruikt en hoe ze kan worden ingezet in de kwaliteit van zowel het resultaat als het proces van informatieverwerking.

Extra: Bij het inzetten van verschillende bronnen gebruiken de leerlingen consequent een (digitale) methode van bronvermelding bij het citeren, parafraseren en het opmaken van een bibliografie. Je kan de leerlingen een (digitaal) format aanbieden waarin ze een bibliografie kunnen opmaken. De bibliografie is deel van een groter geheel of van een andere (grotere) opdracht. Het is wenselijk om de methode af te stemmen op die van de school in het kader van talenbeleid.

LPD 24 De leerlingen nemen notities bij het lezen en beluisteren van teksten.

★ [Kenmerken van de teksten waarbij leerlingen notities nemen](#)

Minimumvereisten voor de notities: inhoud en vorm afgestemd op het doel en op de doelgroep

Duiding: Je houdt rekening met de tekstkenmerken voor receptie bij het bepalen van de teksten waarbij je leerlingen notities laat nemen. Die kenmerken van aangeboden teksten variëren in functie van de graad en stroom of finaliteit waarin de leerling zit. Het begrip 'teksten' omvat een breed scala aan informatie, waaronder geschreven teksten, lezingen, podcasts, beeldtaal of technische handleidingen.

Wenk: Je leert de leerlingen doelgericht strategieën gebruiken om notities te nemen bij het lezen en beluisteren van teksten. Het proces van notities nemen kent diverse vormen, zoals handgeschreven, digitaal, schematisch of klad. Het is cruciaal dat leerlingen in staat zijn om op een persoonlijke manier notities te maken die

aansluiten bij het specifieke doel. Je moedigt de leerlingen aan om flexibel en doelgericht te zijn in hun notitietechnieken, passend bij de aard van de informatie die ze vastleggen. Je helpt hen door het uiteindelijke doel van de notities (bv. een verslag, een essay of een samenvatting maken, lees- of luisternotities in functie van een test, een groepsoverleg, een bespreking, een presentatie) duidelijk te communiceren en af te bakenen. De kwaliteit van de notities hangt dus niet af van de notities zelf, maar wel van het al dan niet bereiken van het uiteindelijke doel.

Wenk: Je kan leerlingen die nog moeite hebben met notities nemen ondersteunen door eerst de strategieën die je ervoor nodig hebt, voor te doen en door met gestructureerde notitiebladen te werken met aangegeven ruimtes voor belangrijke informatie. Je kunt hen ook ondersteunen bij het identificeren van cruciale details door middel van kleurcodering of symbolen.

Wenk: Je kan differentiëren door leerlingen te ondersteunen bij het begrijpen van de inhoud van waarvan ze notities moeten nemen. Dat kan door peer-tutoring waarbij meer gevorderde leerlingen hun notitievaardigheden delen met anderen. Je kan voor leerlingen audio-ondersteuning aanbieden voor geschreven teksten waarvan ze notities moeten nemen.

Wenk: Je kan leerlingen uitdagen om verschillende notitietechnieken uit te proberen en zo te ontdekken welke daarvan best passen bij hun manier van leren. Je kan ook technologische hulpmiddelen integreren voor digitale notities, waarbij leerlingen kunnen experimenteren met verschillende toepassingen.

Wenk: Specifiek bij het nemen van notities is het gebruik van afkortingen, symbolen en telegramstijl. Dat kan zeer persoonlijk zijn en hoeft niet steeds te voldoen aan afgesproken codes. Soms vraagt de vakspecifieke context net wel om die codes te respecteren zoals bij wiskundige bewijzen, houtconstructieschema's, medische zorgfiches.

Wenk: Het is steeds van belang om de leerlingen te laten oefenen vanuit leerinhouden en hen tijd te geven om de kwaliteit van hun notities met mekaar te vergelijken, feedback te geven en zelf te laten verbeteren.

Wenk: Een leerlijn kan erin bestaan om de aard van de voorbeelden te laten variëren naargelang de doelgroep. Je kan starten met uitgewerkte voorbeelden en je kan evolueren naar deels ingevulde voorbeelden die kunnen worden aangevuld tot de leerlingen zelfstandig notities laten nemen.

- (eerste graad) Je leert de leerlingen de basisprincipes van notities nemen, zoals het identificeren van belangrijke informatie. Je kan eenvoudige notitietechnieken aanleren zoals het noteren van kernwoorden en het maken van lijsten.
- (tweede graad) Je kan de notitietechnieken verdiepen door het introduceren van schematische notities en mindmaps. Leerlingen kunnen oefenen met het identificeren van hoofdideeën en ondersteunende details in verschillende tekstsoorten.
- (derde graad) Je kan geavanceerde notitietechnieken implementeren zoals het samenvatten van informatie in eigen woorden. Leerlingen kunnen hun notities leren structureren voor verschillende doelen zoals studeren voor examens of een presentatie voorbereiden. Je kan de leerlingen strategieën aanreiken om hoofd- en bijzaken van elkaar te onderscheiden.

LPD 25 De leerlingen gebruiken schooltaal en vaktaal.

Wenk: Je kan aandacht hebben voor het aanleren van de woorden, het goed begrijpen en het effectief gebruiken. Je kan met het lerarenteam bekijken welke schooltaal in welke contexten veel voorkomt. Je kan daarbij afstemming zoeken en een hulplijst aanleggen of met een beeldwoordenboek werken.

Wenk: Het aandeel vakterminologie wordt binnen een studierichting vanzelf uitgebreider en complexer naargelang de graad.

Wenk: Je hebt aandacht voor taalgericht (vak)onderwijs dat de talige vorming van de leerlingen ondersteunt. Je hebt naast aandacht voor inhouden en vakterminologie ook voldoende expliciet aandacht voor taal. Taaldoelen en niet-taaldoelen worden gelijktijdig ontwikkeld via onderwijs dat contextrijk is, vol interactiemogelijkheden zit en waarbinnen de nodige taalsteun wordt geboden.

Extra: Je kan de leerlingen aanleren welke gelijkenissen en verschillen er op een werkplek kunnen zijn tussen Nederlands taalgebruik en dialectisch taalgebruik.

LPD 26 De leerlingen zetten (meta)cognitieve leer- en regulatiestrategieën in om zich leerinhouden eigen te maken.

Duiding: Je leert maar leren door *iets* te leren. De keuze van de juiste strategie gebeurt in functie van de inhoud of het doel. Een te sterke focus op de strategie los van de inhoud, leidt snel tot vergeten. Een leerstrategie verwijst naar de manier waarop leerlingen het leren aanpakken (bv. herhalen, selecteren, toepassen, inoefenen). Regulatiestrategieën zijn manieren om zelf je leren te plannen, organiseren, monitoren, evalueren, en bij te sturen. Bij een cognitieve benadering van die strategieën gaat het over 'ik leer hoe ik het moet of kan doen'. Bij een metacognitieve benadering ligt de focus op 'ik denk na over de meest efficiënte aanpak'.

Wenk: Je kan de leerlingen leren om een context te creëren om tot leren te komen, zoals bureau opruimen, stoorzenders uitschakelen, materiaal verzamelen, notities in orde brengen, het opmaken van een realistische tijdsplanning.

Wenk: Het leerproces reguleren kan je op een gestructureerde en gefaseerde manier aan de leerlingen aanleren:

- Hoe plan ik mijn leren?
- Hoe ga ik te werk?
- Hoeveel tijd ga ik besteden aan deze taak?
- Welk materiaal of welke bronnen heb ik nodig?
- Heb ik ooit al zoiets gedaan en hoe ging dat dan?
- Hoe bewaak ik mijn leerproces?
- Levert het op wat ik ervan verwacht?
- Heb ik andere strategieën nodig?

Wenk: Als je in een vak of project nieuwe leerstofinhoud aanleert, is aandacht voor de geschikte leer- en regulatiestrategieën belangrijk. Je doet dat door voorkennis over de strategie op te roepen, expliciete instructie te geven, voor te doen, expliciet te benoemen welke strategie je inzet en waarom, begeleiden en zelfstandig te laten oefenen, de strategie vast te zetten en te evalueren.

Wenk: Je kan een leerlijn opbouwen in de manier waarop je de leerlingen ondersteunt. Dat betekent dat je de leerlingen aanvankelijk begeleidt en hen gaandeweg uitdaagt tot het meer zelfstandig activeren van voorkennis, structureren, zichzelf vragen stellen bij de leerinhoud, memoriseren, herhalen, selecteren, relateren, toepassen, inoefenen, spreiden. Het helpt om in die leerlijn te evolueren van volledig door de leraar uitgewerkte voorbeelden over deels ingevulde voorbeelden die leerlingen aanvullen naar door de leerling volledig zelfstandig uit te werken strategieën.

Wenk: Je bespreekt met de leerlingen waarom iets werkt en niet werkt op basis van wetenschappelijke inzichten en persoonlijke ervaringen, en waarom iets voor de ene leerling werkt en voor de andere niet. Gaandeweg leren de leerlingen:

- strategieën benoemen die voor hen werken;
- wanneer ze welke strategie kunnen inzetten;
- hoe de strategie werkt en waarom;
- de nadelen overwegen als ze een strategie niet zouden gebruiken;
- hoe ze de strategie moeten toepassen voor een specifieke taak.

Wenk: Transfer van leer- en regulatiestrategieën van het ene vak naar het andere gebeurt niet spontaan. Je kan als leraar ondersteuning bieden door samen met de leerlingen na te gaan welke strategieën er in verschillende vakken kunnen worden toegepast:

- (eerste graad) Je spreekt met je collega's af waar en wanneer je eenzelfde strategie aanleert en inzet en laat de leerlingen ervaren hoe die strategie in meerdere vakken werkt.
- (tweede graad) Je kan zelf suggesties doen en maakt meer plaats voor de eigen inbreng van de leerlingen.
- (derde graad) Je kan de leerlingen eerst zelf initiatief laten nemen om strategieën te ontdekken, formuleren en toe te passen in verschillende contexten.

LPD 27 De leerlingen reflecteren cyclisch, vakoverschrijdend en vakspecifiek over het eigen leerproces en sturen het op basis daarvan doelgericht bij.

★ Dit leerplandoel geldt voor algemene en specifieke vorming (*tweede en derde graad*)

Duiding: Reflecteren over het eigen leren is meer dan even nadenken over hoe je geleerd hebt aan de hand van strategieën. Het veronderstelt een metacognitief proces van stilstaan, analyseren en alternatieven bedenken waarna je doelgericht kan bijsturen. Van daaruit begint de cyclus opnieuw.

Wenk: Bij het reflecteren over het eigen leerproces heb je oog voor cognitieve, metacognitieve en motivationele componenten. Die componenten zijn nauw met elkaar verweven. Het is niet van belang dat de leerlingen ze helder kunnen onderscheiden.

Wenk: Het bijsturen van het eigen leerproces kan gebeuren op basis van de eigen reflectie en van feedback van anderen. Voor de leerlingen van de eerste graad is het voldoende als zij hun leerproces bijsturen op basis van feedback van anderen. In de tweede en derde graad moeten de leerlingen dit reflectieproces ook zelfstandig kunnen doorlopen en daarover in gesprek kunnen gaan.

Wenk: Het is belangrijk om met het lerarenteam af te spreken op welke momenten en op welke manieren je de reflectie met de leerlingen zal doen. Op die manier realiseer je zowel een vakinhoudelijke als vakoverschrijdende aanpak waarbij je oog hebt voor mogelijke reflectiemoeheid.

- Je geeft zelf het goede voorbeeld van reflecteren over het leerproces door in je les af en toe een vraag te stellen als 'wat hebben we de laatste tien minuten geleerd en hoe hebben we dat aangepakt'.
- In de tweede graad leg je de nadruk op vakinhoudelijk reflecteren over het leerproces en je laat zien waar een bepaalde aanpak ook kan worden getransfereerd naar andere vakken.
- In de derde graad leg je de nadruk op de transfer naar andere vakken, zonder daarbij het vakinhoudelijke aspect uit het oog te verliezen.

Wenk: Bij het aanleren van nieuwe leerinhouden kunnen de leerlingen zich beroepen op eerder aangeleerde strategieën en kunnen ze ontdekken dat verschillende strategieën bij meerdere leerinhouden kunnen worden toegepast. Je mag er als leraar niet van uitgaan dat leerlingen dat automatisch kunnen. Het is van belang dat je regelmatig opnieuw met hen reflecteert en samen ontdekt welke aanpak werkt of moet worden bijgestuurd.

- (eerste graad) Je plant dit als leraar zelf in en focust telkens op voor jouw leerlingen kleine en haalbare aspecten van het leerproces.
- (tweede graad) Je ondersteunt en begeleidt de leerlingen om oog te hebben voor meerdere aspecten van dit proces.
- (derde graad) Je geeft de leerlingen meer eigenaarschap door reflectievragen te stellen.

Wenk: Een leerproces is ruimer dan het inzetten van strategieën. Je kan de leerlingen leren openstaan voor en aan de slag gaan met feedback, zicht krijgen op weerstanden, ontdekken en ontwikkelen van eigen talenten, interesses en voorkeuren en stilstaan bij beïnvloedende factoren zoals emoties, stress, motivatie, thuissituatie, klascontext en stijl van de leraar.

Wenk: Je kan reflectie over het leerproces stimuleren door aandacht te besteden aan het individuele groeiproces van elke leerling tijdens feedback, klassikale reflectiemomenten of individuele leerlingengesprekken. Dat hoeft niet steeds heel uitgebreid, maar kan ook kort. Je kan dat doen aan de hand van een aantal vragen: komen de resultaten overeen met de inschatting? Hoe kan dat beter? Waar schuilen de sterktes en zwaktes?

Wenk: Je stimuleert de leerlingen om op vaste en strategisch goed gekozen momenten stil te staan bij hun leren en bij het resultaat ervan. Je vraagt de leerlingen wat goed en minder goed gaat om op die manier hun leren te evalueren en kritisch naar zichzelf te kijken. Zij worden aangemoedigd om de informatie die ze daaruit halen positief in te zetten, ook al besef je dat dat moeilijk is voor hen.

- (eerste en tweede graad) Je kan de leerlingen ondersteunen door die momenten en reflectievragen zelf vast te leggen.
- (derde graad) Je stimuleert het eigenaarschap door de leerlingen ook zelf te laten bepalen wanneer en hoe ze die reflectie maken, welke criteria ze daarin belangrijk vinden en hen daarover te laten rapporteren.

Wenk: Om tot diepgaande reflectie te komen helpt het om de stem van anderen te

horen zoals medeleerlingen, leraren, ouders en leerlingenbegeleiders.

Wenk: Je kan methodieken gebruiken waarbij je de leerlingen begeleidt: je observeert hen bij hun leren, je vraagt de neerslag van een strategie op en bespreekt die met hen, je laat hen daarover met elkaar in gesprek gaan, je creëert een veilige leeromgeving waarin ze over hun leerproces nadenken en fouten mogen maken.

Wenk: Leerlingen hebben en ontwikkelen bij het leren een persoonlijk kader waarin leervoorkeuren, -opvattingen, perceptie over moeilijkheid en meerwaarde een rol spelen. Daarover reflecteren en in dialoog gaan met medeleerlingen en leraren maakt groei mogelijk en kan motivatie doen toenemen.

LPD 28 De leerlingen doorlopen bewust hun studie- of beroepskeuzeprocess.

Duiding: Een keuzeprocess doorlopen behelst een aantal taken: oriënteren, zelfconceptverheldering, exploreren in de breedte, exploreren in de diepte, keuzenabijheid en binding. Niet de volgorde waarin die taken worden opgenomen is essentieel, wel dat ze zo goed mogelijk worden uitgevoerd door de leerling zelf.

Wenk: Afhankelijk van de graad, finaliteit en studierichting, kan het aandeel studiekeuze of beroepskeuze verschillen. Toch zal een keuze in de doorstroomfinaliteit ook enige aandacht vragen voor beroepen en zal een keuze in een arbeidsmarktfinaliteit nooit het levenslang leren uit het oog verliezen.

Wenk: Om de leerlingen te leren dit proces te doorlopen en te groeien in eigenaarschap is een combinatie van schoolbrede en vakinhoudelijke aanpak van belang, met betrokkenheid van ouders.

Wenk: Oriënteren (Hoe kies ik?): je maakt de leerlingen bewust dat ze een persoonlijke keuze maken die belangrijk kan zijn voor hun verdere onderwijsloopbaan. Je helpt de leerlingen door hen benieuwd te maken naar keuzemogelijkheden vanuit verschillende vakken, opleidingen, beroepen en vestigt hun aandacht op stimulerende en remmende invloeden en de impact ervan op hun zelfvertrouwen.

Wenk: Zelfconceptverheldering (Wie ben ik?): je laat de leerlingen onderzoeken wie ze zijn en zich afvragen wat dat voor hun studiekeuze of beroepskeuze betekent. Je helpt de leerlingen door te observeren hoe ze met vakinhouden aan de slag gaan en daarover in gesprek te gaan. Je helpt hen om samen na te denken en betekenis te geven aan hun evaluaties. Je onderzoekt en bespreekt leerstrategieën, motivatie, studiehouding, interesses, talenten en waarden.

Wenk: Exploreren in de breedte (Welke keuzes?): je stimuleert de leerlingen om het brede aanbod aan studierichtingen of beroepen te verkennen waaruit ze kunnen kiezen. Je helpt hen de huidige vakinhouden te linken met vervolgoopleidingen of beroepen. Je kan zichtbaar maken welke onderdelen van vakken hun horizon verruimen naar opleidingen of beroepen waar ze vandaag minder mee vertrouwd zijn. Je gaat samen met de leerlingen actief aan de slag met informatie uit opendeur- en infomomenten, beurzen en websites.

Wenk: Exploreren in de diepte (Ik verdiep mij.): je verkent op diepgaande wijze met de leerlingen de studierichtingen of beroepen die aansluiten bij hun talenten en interesses. Je helpt de leerlingen door hen gedifferentieerd uit te dagen in leerstof die verdiepend is voor hun keuzeopties. Je laat hen kennismaken met mensen die bepaalde studierichtingen volgen of beroepen uitvoeren. Je kan dat doen via

samenwerkingsopdrachten die graad-, domein of finaliteitdoorbrekend zijn, interviews, (snuffel)stages of meelopen met een professional.

Wenk: Keuzenabijheid (Ik beslis!): je begeleidt de leerlingen om aangereikte of zelfgekozen keuzecriteria te benoemen voor zichzelf (Wat is voor mij belangrijk als ik keuzes maak?). De leerlingen maken een keuze op basis van wat ze hebben geleerd over zichzelf door ervaringen op school en daarbuiten en door het studie- en beroepsaanbod. Je gaat na of de eigen keuze overeenkomt met de inschattingen van anderen zoals de klassenraad en de ouders. Je gaat erover met de leerlingen in dialoog.

Wenk: Binding (Blij met mijn keuze!?): je helpt de leerlingen zich identificeren met de gemaakte studie- of beroepskeuze. Je laat hen verwoorden hoe die keuze een positieve betekenis heeft voor henzelf en je stimuleert hen om zich voor te bereiden op een nieuwe context.

5 Lexicon

Het lexicon bevat een verduidelijking bij de begrippen die in het leerplan worden gebruikt. Die verduidelijking gebeurt enkel ten behoeve van de leraar.

Digitaal communiceren

Digitaal communiceren houdt in dat leerlingen opdrachten uitvoeren waarbij zij communiceren met de leraar, met elkaar of met externen, systemen en diensten en gebruik maken van courante functionaliteiten.

Gezondheidsvaardigheden

Gezondheidsvaardigheid verwijst naar de individuele competenties die bepalen in welke mate iemand in staat is om greep te krijgen op de zorg voor de eigen gezondheid en zijn weg te vinden in zorgvoorzieningen. Dat veronderstelt de vaardigheid om informatie over gezondheid te verzamelen, te lezen, te horen, te begrijpen en doeltreffend toe te passen bij beslissingen over zijn gezondheid. (Gezondheidsraad 2011).

Principes van computationeel denken

De principes van computationeel denken zijn abstractie, patroonherkenning, decompositie en algoritmen.

Schooltaal

Schooltaal behelst het begrijpen van abstracte begrippen (bv. kenmerk, functie), signaalwoorden (bv. ten eerste, daarna, vervolgens) en instructiewoorden (bv. bespreek, verklaar).

Vaktaal

Vaktaal is de kennis van terminologie en symbolen die nodig zijn om zich in een bepaald vak te bekwalen. De term vak verwijst hier zowel naar richtingspecifieke vorming als algemene vorming.

Vergelijkbare toepassingen

Met “vergelijkbare toepassingen” wordt aangegeven dat er een transfer mag worden verwacht van een aangeleerde functionaliteit in een bepaalde toepassing naar een andere nieuwe vergelijkbare toepassing. Het komt er bijvoorbeeld op neer dat leerlingen in iedere toepassing waar met teksten wordt gewerkt, spontaan aan de slag gaan met de functionaliteit om tekens op te maken (vet, cursief, onderstrepen, lettertype, lettergrootte, letterkleur ...).

6 Pop-ups

Tekstkenmerken voor receptie

Eerste graad		Tweede graad			Derde graad		
B-stroom	A-stroom	A	D/A	D	A	D/A	D
Teksten		Teksten			Teksten		
informatief, persuasief, opiniërend, prescriptief, narratief		variatie aan tekstsoorten			grote variatie aan tekstsoorten met inbegrip van argumentatieve teksten		
Onderwerp		Onderwerp			Onderwerp		
concrete en herkenbare inhoud uitbreiding: concrete inhoud		concrete inhoud			concrete tot vrij algemene inhoud		
Structuur/Samenhang		Structuur/Samenhang			Structuur/Samenhang		
herkenbare, expliciet aangegeven structuur uitbreiding: herkenbare structuur, expliciet aangegeven bij teksten met minder samenhang		herkenbare structuur			herkenbare structuur		
grote samenhang		grote samenhang			grote samenhang		
heldere samenhang en duidelijke verbanden		herkenbare samenhang			heldere samenhang en duidelijke verbanden		
		langere samengestelde zinnen			langere, complexere zinnen		
duidelijke lay-out					teksten met een minder duidelijke lay-out		
Tempo en vlotheid		Tempo en vlotheid			Tempo en vlotheid		
laag tot normaal spreektempo uitbreiding: normaal spreektempo		normaal spreektempo			normaal spreektempo		
Informatiedichtheid		Informatiedichtheid			Informatiedichtheid		
lage informatie-dichtheid uitbreiding: lage tot gemiddelde		lage tot gemiddelde informatie-dichtheid			gemiddelde informatie-dichtheid		
lage tot gemiddelde		gemiddelde informatie-dichtheid			gemiddelde tot vrij hoge informatie-dichtheid		
lage tot gemiddelde		gemiddelde tot vrij hoge informatie-dichtheid			gemiddelde tot vrij hoge informatie-dichtheid		

informatie-dichtheid	informatie-dichtheid						
Woordenschat		Woordenschat			Woordenschat		
voornamelijk frequente woorden; heel eenvoudig figuurlijk taalgebruik; voornamelijk Standaard-nederlands uitbreiding: frequente en minder frequente woorden; eenvoudig figuurlijk taalgebruik; voornamelijk Standaard-nederlands	frequente en minder frequente woorden; eenvoudig figuurlijk taalgebruik; voornamelijk Standaard-nederlands (uitbreiding: soms andere taalvariëteiten)	voornamelijk frequente woorden; eenvoudig figuurlijk taalgebruik; Standaard-nederlands, soms andere taalvariëteiten	frequente en minder frequente woorden; eenvoudig figuurlijk taalgebruik; Standaard-nederlands, soms andere taalvariëteiten	frequente en minder frequente woorden; eenvoudig figuurlijk taalgebruik; Standaard-nederlands, soms andere taalvariëteiten	frequente en minder frequente woorden; eenvoudig figuurlijk taalgebruik; Standaard-nederlands, soms andere taalvariëteiten	frequente en laagfrequente woorden; figuurlijk taalgebruik; Standaardnederlands en andere taalvariëteiten	

7 Basisuitrusting

Basisuitrusting verwijst naar de infrastructuur en het (didactisch) materiaal die beschikbaar moeten zijn voor de realisatie van de leerplandoelen.

7.1 Infrastructuur

Een leslokaal

- dat qua grootte, akoestiek en inrichting geschikt is om communicatieve werkvormen te organiseren;
- met een (draagbare) computer waarop de nodige software en audiovisueel materiaal kwaliteitsvol werkt en die met internet verbonden is;
- met de mogelijkheid om (bewegend beeld) kwaliteitsvol te projecteren;
- met de mogelijkheid om geluid kwaliteitsvol weer te geven;
- met de mogelijkheid om draadloos internet te raadplegen met een aanvaardbare snelheid.

Toegang tot (mobile) devices voor leerlingen.

Naargelang de gekozen artistieke vorm(en) een lokaal met

- voldoende ruimte om te musiceren, veilig te bewegen;
- muziekinstallatie;
- grote onderhoudsvriendelijke vrijstaande tafels;
- spelbak en afvalbakken;
- voldoende ruimte voor stockage.

7.2 Materiaal

Het aanwezige materiaal is voldoende voor de grootte van de klasgroep.

Naargelang de gekozen artistieke vorm(en)

- gevarieerd instrumentarium: ritmische en melodische instrumenten;
- een begeleidingsinstrument;
- toegang tot opname- en weergaveapparatuur;
- materiaal om 2D en 3D te werken.

7.3 Materiaal waarover elke leerling moet beschikken

Om de leerplandoelen te realiseren beschikt elke leerling minimaal over onderstaand materiaal. De school bespreekt in de schoolraad wie (de school of de leerling) voor dat materiaal zorgt. De school houdt daarbij uitdrukkelijk rekening met gelijke kansen voor alle leerlingen.

Een laptop, Chromebook of tablet.

Naargelang de gekozen artistieke vorm(en)

- een basispakket om beeldend aan de slag te gaan.

8 Glossarium

In het glossarium vind je synoniemen voor en een toelichting bij een aantal handelingswerkwoorden die je terugvindt in leerplandoelen en (specifieke) minimumdoelen van verschillende graden.

Handelingswerkwoord	Synoniem	Toelichting
Analyseren		Verbanden zoeken tussen gegeven data en een (eigen) besluit trekken
Beargumenteren	Verklaren	Motiveren, uitleggen waarom
Beoordelen	Evalueren	Een gemotiveerd waardeoordeel geven
Berekenen	Berekeningen uitvoeren	
Berekeningen uitvoeren	Berekenen	
Beschrijven	Toelichten, uitleggen	
Betekenis geven aan	Interpreteren	
Een (...) cyclus doorlopen	Een (...) proces doorlopen	Via verschillende fasen tot een (deel)resultaat komen of een doel bereiken
Een (...) proces doorlopen	Een (...) cyclus doorlopen	Via verschillende fasen tot een (deel)resultaat komen of een doel bereiken
Evalueren	Beoordelen	
Gebruiken	Hanteren, inzetten, toepassen	
Hanteren	Gebruiken, inzetten, toepassen	
Identificeren		Benoemen; aangeven met woorden, beelden ...
Illustreeren		Beschrijven (toelichten, uitleggen) aan de hand van voorbeelden
In dialoog gaan over	In interactie gaan over	
In interactie gaan over	In dialoog gaan over	

Interpreteren	Betekenis geven aan	
Inzetten	Gebruiken, hanteren, toepassen	
Kritisch omgaan met	Kritisch gebruiken	
Kwantificeren		Beredeneren door gebruik te maken van verbanden, formules, vergelijkingen ...
Onderzoeken	Onderzoek voeren	Verbanden zoeken tussen zelf verzamelde data en een (eigen) besluit trekken
Onderzoek voeren	Onderzoeken	Verbanden zoeken tussen zelf verzamelde data en een (eigen) besluit trekken
Reflecteren over		Kritisch nadenken over en argumenten afwegen zoals in een dialoog, een gedachtewisseling, een paper
Testen	Toetsen	
Toelichten	Beschrijven, uitleggen	
Toepassen	Gebruiken, hanteren, inzetten	
Toetsen	Testen	
Uitleggen	Beschrijven, toelichten	
Verklaren	Beargumenteren	Motiveren, uitleggen waarom

9 Concordantie

9.1 Concordantietabel

De concordantietabel geeft duidelijk aan welke leerplandoelen de minimumdoelen van de basisvorming (MD), de uitbreidingsdoelen Nederlands (UD) en de doelen basisgeletterdheid (BG) realiseren.

Leerplandoel	Minimumdoelen
1+	-
2+	-
3	MD 07.02 (I-II-III)
4	MD 07.02 (I-II-III)
5	MD 07.03 (I-II-III)
6	MD 05.01 (I-II-III)
7	MD 07.04 (I-II-III)
8	MD 07.04 (I-II-III)

9+	-
10	MD 15.02 (I-II-III)
11	MD 16.02 (I); MD 16.01 (II-III)
12	MD 16.03 (I); MD 16.02 (II-III)
13	MD 16.01 (I); MD 16.04 (I); MD 16.03 (II-III)
14	MD 16.05 (I); MD 16.04 (II-III)
15	MD 01.02 (I-II-III)
16	MD 04.01 (I); BG 04.01 (I); MD 04.01 (II)
17	MD 04.02 (I); BG 04.02 (I); MD 04.02 (II); MD 04.01 (III)
18	MD 04.03 (I); BG 04.03 (I); MD 04.03 (II)
19	MD 04.04 (I); MD 04.04 (II); MD 04.02 (III)
20	MD 04.05 (II)
21	MD 13.04 (I-II-III)
22	MD 02.02 (IA-II-III); MD 02.02 (IB); UD 02.02 (IB)
23	MD 13.04 (I-II-III)
24	MD 02.04 (IA-II-III); UD 02.03 (IA); UD 02.04 (IB)
25	MD 13.03 (I-II-III)
26	MD 13.02 (I-II-III)
27	MD 13.01 (I); MD 13.01 (II); MD 13.01 (III)
28	MD 15.01 (I-II-III)

9.2 Minimumdoelen basisvorming

Nummer Minimumdoelen basisvorming, uitbreidingsdoelen Nederlands en doelen basisgeletterdheid eerste graad A-stroom

MD 01.02 De leerlingen ontwikkelen gezondheidsvaardigheden in functie van hun fysiek en mentaal welzijn binnen verschillende thema's.

Voetnoot:

Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.

MD 02.02 De leerlingen beoordelen doelgericht informatie op betrouwbaarheid, correctheid en bruikbaarheid bij het lezen en luisteren.

- MD 02.04 De leerlingen nemen notities bij het lezen en beluisteren van teksten.
Tekstkenmerken voor receptie
Minimumvereisten voor de geproduceerde tekst:
– Inhoud en vorm afgestemd op het doel en op de doelgroep
- UD 02.03 De leerlingen nemen notities bij het lezen en beluisteren van teksten.
Tekstkenmerken voor receptie
Minimumvereisten voor de geproduceerde tekst:
- Inhoud en vorm afgestemd op het doel en op de doelgroep
- MD 04.01 De leerlingen gebruiken doelgericht basisfunctionaliteiten van toepassingen om digitaal te communiceren.
- MD 04.02 De leerlingen gebruiken doelgericht basisfunctionaliteiten van toepassingen om digitale inhouden te creëren.
- MD 04.03 De leerlingen gebruiken doelgericht basisfunctionaliteiten van toepassingen om digitale inhouden te beheren aan de hand van een aangereikte structuur.
- MD 04.04 De leerlingen passen ethische, sociale en legale regels toe bij het gebruiken van digitale technologie.
- BG 04.01 De leerling gebruikt doelgericht basisfunctionaliteiten van toepassingen om digitaal te communiceren.
- BG 04.02 De leerling gebruikt doelgericht basisfunctionaliteiten van toepassingen om digitale inhouden te creëren.
- BG 04.03 De leerling gebruikt doelgericht basisfunctionaliteiten van toepassingen om digitale inhouden te beheren aan de hand van een aangereikte structuur.
- MD 05.01 De leerlingen gaan respectvol en constructief met anderen in interactie rekening houdend met elkaars grenzen.
Voetnoot:
Rekening houdend met de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- MD 07.02 De leerlingen reflecteren over het relationele, gelaagde en dynamische karakter van identiteit.
Voetnoot:
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- MD 07.03 De leerlingen lichten toe hoe verschillende vormen van diversiteit verrijkend en uitdagend zijn voor het samenleven.
Voetnoot:
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- MD 07.04 De leerlingen gaan geïnformeerd, beargumenteerd en constructief in dialoog over maatschappelijke thema's.
Voetnoot:
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- MD 13.01 De leerlingen reflecteren over het eigen leerproces en sturen het doelgericht bij.
- MD 13.02 De leerlingen zetten (meta)cognitieve leer- en regulatiestrategieën in om zich leerinhouden eigen te maken.
Voetnoot:
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- MD 13.03 De leerlingen gebruiken school- en vaktaal.
Voetnoot:
Relevante vakterminologie.
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.

- MD 13.04 De leerlingen zoeken doelgericht informatie in diverse bronnen en verwerken die op een kritische en systematische manier.
Voetnoot:
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- MD 15.01 De leerlingen doorlopen bewust hun studie- of beroepskeuzeprocessus.
Voetnoot:
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- MD 15.02 De leerlingen genereren creatieve ideeën om een probleem op te lossen en bespreken de uitvoerbaarheid ervan aan de hand van criteria.
Voetnoot:
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- MD 16.01 De leerlingen beschrijven kunst- en cultuuruitingen vanuit eigen waarneming.
- MD 16.02 De leerlingen brengen kunst- en cultuuruitingen in verband met de context waarin ze voorkomen.
Voetnoot:
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- MD 16.03 De leerlingen reflecteren over eigen beleving bij uiteenlopende kunst- en cultuuruitingen.
Voetnoot:
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- MD 16.04 De leerlingen lichten toe hoe een kunstwerk vanuit vorm en inhoud betekenis geeft.
Voetnoot:
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- MD 16.05 De leerlingen doorlopen een artistiek-creatief proces vanuit verbeelding.
Voetnoot:
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.

Nummer   Minimumdoelen basisvorming, uitbreidingsdoelen Nederlands en doelen basisgeletterdheid eerste graad B-stroom

- MD 01.02 De leerlingen ontwikkelen gezondheidsvaardigheden in functie van hun fysiek en mentaal welzijn binnen verschillende thema's.
Voetnoot:
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- MD 02.02 De leerlingen beoordelen doelgericht aangereikte informatie op betrouwbaarheid en bruikbaarheid bij het lezen en luisteren.
- UD 02.02 De leerlingen beoordelen doelgericht informatie op betrouwbaarheid, correctheid en bruikbaarheid bij het lezen en luisteren.
- UD 02.04 De leerlingen nemen notities bij het lezen en beluisteren van teksten.
Tekstkenmerken voor receptie
Minimumvereisten voor de geproduceerde tekst:
– Inhoud en vorm afgestemd op het doel en op de doelgroep
- MD 04.01 De leerlingen gebruiken doelgericht basisfunctionaliteiten van toepassingen om digitaal te communiceren.
- MD 04.02 De leerlingen gebruiken doelgericht basisfunctionaliteiten van toepassingen om digitale inhoud te creëren.

- MD 04.03 De leerlingen gebruiken doelgericht basisfunctionaliteiten van toepassingen om digitale inhoud te beheren aan de hand van een aangereikte structuur.
- MD 04.04 De leerlingen passen ethische, sociale en legale regels toe bij het gebruiken van digitale technologie.
- BG 04.01 De leerling gebruikt doelgericht basisfunctionaliteiten van toepassingen om digitaal te communiceren.
- BG 04.02 De leerling gebruikt doelgericht basisfunctionaliteiten van toepassingen om digitale inhoud te creëren.
- BG 04.03 De leerling gebruikt doelgericht basisfunctionaliteiten van toepassingen om digitale inhoud te beheren aan de hand van een aangereikte structuur.
- MD 05.01 De leerlingen gaan respectvol en constructief met anderen in interactie rekening houdend met elkaars grenzen.
Voetnoot:
Rekening houdend met de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- MD 07.02 De leerlingen reflecteren over het relationele, gelaagde en dynamische karakter van identiteit.
Voetnoot:
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- MD 07.03 De leerlingen lichten toe hoe verschillende vormen van diversiteit verrijkend en uitdagend zijn voor het samenleven.
Voetnoot:
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- MD 07.04 De leerlingen gaan geïnformeerd, beargumenteerd en constructief in dialoog over maatschappelijke thema's.
Voetnoot:
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- MD 13.01 De leerlingen reflecteren over het eigen leerproces en sturen het doelgericht bij.
- MD 13.02 De leerlingen zetten (meta)cognitieve leer- en regulatiestrategieën in om zich leerinhouden eigen te maken.
Voetnoot:
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- MD 13.03 De leerlingen gebruiken school- en vaktaal.
Voetnoot:
Relevante vakterminologie.
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- MD 13.04 De leerlingen zoeken doelgericht informatie in diverse bronnen en verwerken die op een kritische en systematische manier.
Voetnoot:
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- MD 15.01 De leerlingen doorlopen bewust hun studie- of beroepskeuzeproces.
Voetnoot:
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- MD 15.02 De leerlingen genereren creatieve ideeën om een probleem op te lossen en bespreken de uitvoerbaarheid ervan aan de hand van criteria.
Voetnoot:
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.

- MD 16.01 De leerlingen beschrijven kunst- en cultuuruitingen vanuit eigen waarneming.
- MD 16.02 De leerlingen brengen kunst- en cultuuruitingen in verband met de context waarin ze voorkomen.
Voetnoot:
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- MD 16.03 De leerlingen reflecteren over eigen beleving bij uiteenlopende kunst- en cultuuruitingen.
Voetnoot:
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- MD 16.04 De leerlingen lichten toe hoe een kunstwerk vanuit vorm en inhoud betekenis geeft.
Voetnoot:
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- MD 16.05 De leerlingen doorlopen een artistiek-creatief proces vanuit verbeelding.
Voetnoot:
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- Nummer   Minimumdoelen tweede graad**
- 01.02 De leerlingen ontwikkelen gezondheidsvaardigheden in functie van hun fysiek en mentaal welzijn binnen verschillende thema's.
Voetnoot:
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- 02.02 De leerlingen beoordelen doelgericht informatie op betrouwbaarheid, correctheid en bruikbaarheid bij het lezen en luisteren.
- 02.04 De leerlingen nemen notities bij het lezen en beluisteren van teksten.
Tekstkenmerken voor receptie
Minimumvereisten voor de geproduceerde tekst
- Inhoud en vorm afgestemd op het doel en op de doelgroep
- 04.01 De leerlingen gebruiken doelgericht courante functionaliteiten van vergelijkbare toepassingen om digitaal te communiceren.
- 04.02 De leerlingen gebruiken doelgericht courante functionaliteiten van vergelijkbare toepassingen om digitale inhouden te creëren.
Voetnoot:
Rekening houdend met de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- 04.03 De leerlingen gebruiken doelgericht courante functionaliteiten van vergelijkbare toepassingen om digitale inhouden te beheren.
- 04.04 De leerlingen respecteren ethische, sociale en legale regels bij het gebruiken van digitale technologie.
Voetnoot:
Rekening houdend met de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- 04.05 De leerlingen analyseren de impact van digitale systemen op de maatschappij vanuit principes van computationeel denken.
- 05.01 De leerlingen gaan respectvol en constructief met anderen in interactie rekening houdend met elkaars grenzen.
Voetnoot:
Rekening houdend met de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- 07.02 De leerlingen reflecteren over het relationele, gelaagde en dynamische karakter van identiteit.
Voetnoot:

- Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- 07.03 De leerlingen lichten toe hoe verschillende vormen van diversiteit verrijkend en uitdagend zijn voor het samenleven.
Voetnoot:
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- 07.04 De leerlingen gaan geïnformeerd, beargumenteerd en constructief in dialoog over maatschappelijke thema's.
Voetnoot:
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- 13.01 De leerlingen reflecteren cyclisch en vakspecifiek over het eigen leerproces en sturen het op basis daarvan doelgericht bij.
- 13.02 De leerlingen zetten (meta)cognitieve leer- en regulatiestrategieën in om zich leerinhouden eigen te maken.
Voetnoot:
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- 13.03 De leerlingen gebruiken school- en vaktaal.
Voetnoot:
Vakterminologie relevant voor het realiseren van de eindtermen basisvorming en de specifieke eindtermen.
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- 13.04 De leerlingen zoeken doelgericht informatie in diverse bronnen en verwerken die op een kritische en systematische manier.
Voetnoot:
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- 15.01 De leerlingen doorlopen bewust hun studie- of beroepskeuzeprocessus.
Voetnoot:
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- 15.02 De leerlingen genereren creatieve ideeën om een probleem op te lossen en bespreken de uitvoerbaarheid ervan aan de hand van criteria.
Voetnoot:
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- 16.01 De leerlingen brengen kunst- en cultuuruitingen in verband met de context waarin ze voorkomen.
Voetnoot:
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- 16.02 De leerlingen reflecteren over eigen beleving bij uiteenlopende kunst- en cultuuruitingen.
Voetnoot:
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- 16.03 De leerlingen lichten toe hoe een kunstwerk vanuit vorm en inhoud betekenis geeft.
Voetnoot:
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- 16.04 De leerlingen doorlopen een artistiek-creatief proces vanuit verbeelding.
Voetnoot:

Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.

Nummer Minimumdoelen derde graad

- 01.02 De leerlingen ontwikkelen gezondheidsvaardigheden in functie van hun fysiek en mentaal welzijn binnen verschillende thema's.
Voetnoot:
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- 02.02 De leerlingen beoordelen doelgericht informatie op betrouwbaarheid, correctheid en bruikbaarheid bij het lezen en luisteren.
- 02.04 De leerlingen nemen notities bij het lezen en beluisteren van teksten.
Tekstkenmerken voor receptie
Minimumvereisten voor de geproduceerde tekst
- Inhoud en vorm afgestemd op het doel en op de doelgroep
- 04.01 De leerlingen gebruiken doelgericht courante functionaliteiten van vergelijkbare toepassingen om digitale inhouden te creëren.
Voetnoot:
Rekening houdend met de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- 04.02 De leerlingen respecteren ethische, sociale en legale regels bij het gebruiken van digitale technologie.
Voetnoot:
Rekening houdend met de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- 05.01 De leerlingen gaan respectvol en constructief met anderen in interactie rekening houdend met elkaars grenzen.
Voetnoot:
Rekening houdend met de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- 07.02 De leerlingen reflecteren over het relationele, gelaagde en dynamische karakter van identiteit.
Voetnoot:
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- 07.03 De leerlingen lichten toe hoe verschillende vormen van diversiteit verrijkend en uitdagend zijn voor het samenleven.
Voetnoot:
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- 07.04 De leerlingen gaan geïnformeerd, beargumenteerd en constructief in dialoog over maatschappelijke thema's.
Voetnoot:
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- 13.01 De leerlingen reflecteren cyclisch, vakspecifiek en vakoverschrijdend over het eigen leerproces en sturen het op basis daarvan doelgericht bij.
- 13.02 De leerlingen zetten (meta)cognitieve leer- en regulatiestrategieën in om zich leerinhouden eigen te maken.
Voetnoot:
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- 13.03 De leerlingen gebruiken school- en vaktaal.
Voetnoot:
Vakterminologie relevant voor het realiseren van de eindtermen basisvorming en de specifieke eindtermen.

- Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- 13.04 De leerlingen zoeken doelgericht informatie in diverse bronnen en verwerken die op een kritische en systematische manier.
Voetnoot:
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- 15.01 De leerlingen doorlopen bewust hun studie- of beroepskeuzeproces.
Voetnoot:
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- 15.02 De leerlingen genereren creatieve ideeën om een probleem op te lossen en bespreken de uitvoerbaarheid ervan aan de hand van criteria.
Voetnoot:
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- 16.01 De leerlingen brengen kunst- en cultuuruitingen in verband met de context waarin ze voorkomen.
Voetnoot:
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- 16.02 De leerlingen reflecteren over eigen beleving bij uiteenlopende kunst- en cultuuruitingen.
Voetnoot:
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- 16.03 De leerlingen lichten toe hoe een kunstwerk vanuit vorm en inhoud betekenis geeft.
Voetnoot:
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.
- 16.04 De leerlingen doorlopen een artistiek-creatief proces vanuit verbeelding.
Voetnoot:
Rekening houdend met de ontwikkeling van leerlingen en de context waarin het minimumdoel aan bod komt.

Inhoud

1	Inleiding	3
1.1	Het leerplanconcept: vijf uitgangspunten	3
1.2	De vormingscirkel – de opdracht van secundair onderwijs	3
1.3	Ruimte voor leraren(teams) en scholen	4
1.4	Differentiatie	5
1.5	Opbouw van leerplannen.....	6
2	Situering	6
2.1	Samenhang in de eerste, tweede en de derde graad	7
2.2	Samenhang met andere leerplannen	7
2.3	Plaats in de lessentabel.....	7
3	Pedagogisch-didactische duiding	8
3.1	Het Gemeenschappelijk funderend leerplan en het vormingsconcept.....	8
3.2	Zeven krachtlijnen.....	9
3.3	Ontwikkelingsgericht en graadoverstijgend	11
3.4	Evaluatie van persoonsvorming	12
3.5	Leerplanpagina.....	13
4	Leerplandoelen	13
4.1	Zinrijk en geïnspireerd	13
4.2	Uniek en verbonden.....	14
4.3	Geëngageerd en verantwoordelijk	17
4.4	Cultureel en artistiek.....	19
4.5	Gezond en veilig.....	23
4.6	Mediawijs en digitaal vaardig	24
4.7	Betekenisvol leren en kiezen	30
5	Lexicon	41
6	Pop-ups	42
7	Basisuitrusting	43
7.1	Infrastructuur	43
7.2	Materiaal.....	43
7.3	Materiaal waarover elke leerling moet beschikken.....	44
8	Glossarium	44

9	Concordantie	45
9.1	Concordantietabel.....	45
9.2	Minimumdoelen basisvorming	46

ONTWERP

